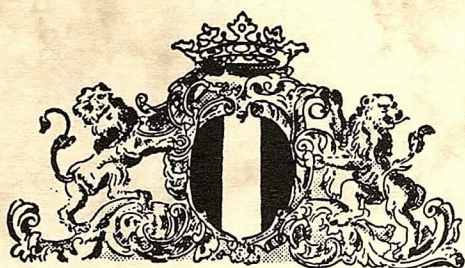

Jaaruitgave 2012

Oudheidkundige
Vereniging

„Medenblick“

opgericht 1962

Voorwoord

In 2012 bestaat de Oudheidkundige Vereniging "Medenblik" 50 jaar. Dit jubileum heeft het bestuur van de vereniging niet onopgemerkt voorbij laten gaan. In de Bonifaciuskerk hebben Medemblikkers hun schilderijen, tekeningen, beeldhouwwerken en andere creaties geëxposeerd. Daarnaast werd het eerste exemplaar van het boek 'De Kroniek van Medenblik' uitgereikt. Een verslag van deze jubileumactiviteiten vindt u in de volgende jaaruitgave die eind 2013 zal verschijnen.

Voor u ligt de twintigste jaaruitgave; ook een jubileum! De eerste uitgave verscheen in 1989 onder redactie van de heren J. van Leverink, M. Weel, J. Struik en mevrouw C. de Vries-Popma.

In deze jaaruitgave laat Ad Dudink u kennismaken met Catharina Herman, een legendarische vrouw uit Medemblik. Met gevaar voor eigen leven vertrok zij begin 1600 naar de Vlaamse stad Oostende om haar geliefde uit het gevang te bevrijden.

Ben Dijkhuis, kenner van de geschiedenis van kasteel Radboud, schreef in de jaaruitgave van 2006 een artikel met als titel 'Het aanzien van een Dwangburcht'. Zijn artikel in deze jaaruitgave is daarop een vervolg en spitst zich toe op de middeleeuwse toestand van het kasteelgebouw en het omliggende terrein.

De bijdrage van Arnold de Greeuw en Jan Beek heet 'Toen en Nu: het Achterom'. Aan de hand van oude en recente foto's maken zij een denkbeeldige wandeling langs het Achterom en het Gedempt Achterom. Dankzij de digitale fotoverzameling van Arnold en het commentaar van zijn schoonvader worden de verschillen tussen toen en nu duidelijk zichtbaar gemaakt.

Een gastbijdrage is afkomstig van Jaap Kroon van het Westfries Archief. Hij schrijft over Lakeman Liften, een bedrijf uit Katwijk waarvan de wortels in Medemblik liggen. Met gepaste trots vierde dit bedrijf in 2011 zijn 100-jarig bestaan. Jaap Kroon heeft kunnen putten uit een lijvig boek over de geschiedenis van Lakeman Liften dat ter gelegenheid van het jubileum verscheen. Een exemplaar van dit boekwerk staat in de bibliotheek van de vereniging.

En wilt u weten waar de Vergulden Bijssteeg in Medemblik was? De bijdrage van Peter Swart geeft antwoord op deze vraag. Hij gaat in op de naamgeving van straten in het centrum van Medemblik en haalt een aantal oude straatnamen uit de vergetelheid.

Zoals u van ons gewend bent, besluiten we deze jubileumuitgave met het jaarverslag van het bestuur.

We wensen u veel leesplezier.

Namens de redactie,
Ton Gieling

Inhoud

Pagina

Voorwoord door T. Gieling	1
Inhoud	2
Catharina Herman door A. Dudink	3 - 6
An den slote tot Medebliec door B. Dijkhuis	7 - 16
Toen en Nu: het Achterom door A. de Greeuw en J. Beek	17 - 29
Lakeman Liften door J. Kroon	30 - 33
Muntmeester verdwenen!	33
Waar was de Vergulden Bijlssteeg? door P. Swart	34 - 40
Jaarverslag 2010-2011 door mw. S. van As	41 - 43
Colofon	44

Catharina Herman

Een legendarische vrouw uit Medemblick

*'Catharina Herman woonde in Medemblick en was getrouwd met een loods die rond 1601 naar Oostende werd gestuurd ...'*¹

*'Altijd zal niet alleen te Oostende maar in geheel Nederland de naam van Catharina Herman blijven leven ...'*²

In onze vaderlandse geschiedenisboeken komen individuele vrouwen weinig voor. Volgend jaar is er eindelijk een verrassende kentering. Onder de titel *'1001 Vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis'* zal Els Kloek proberen ons tijdsbeeld te veranderen. Ze hoopt door haar boek en een tentoonstelling beroemde, beruchte en spraakmakende vrouwen uit de vergetelheid te halen. Eén van die vrouwen is Catharina Herman. Hier een poging om haar naam in elk geval plaatselijke bekendheid te geven.

Inleiding

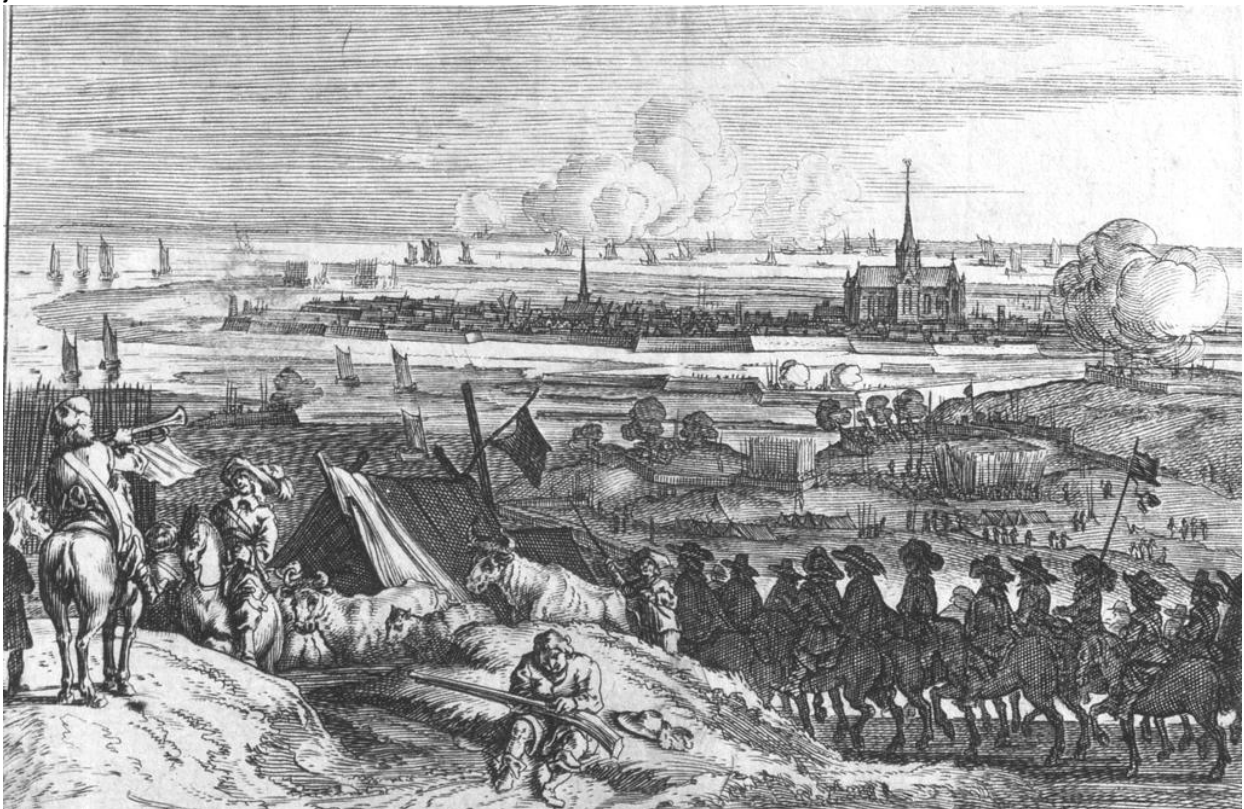
Wie het verhaal over Catharina een beetje wil begrijpen, moet wel enkele eeuwen teruggaan in de geschiedenis. Nederland zit midden in de Tachtigjarige Oorlog en Prins Maurits laat zien dat je in naam van Oranje al op achttienjarige leeftijd stadhouder en voorzitter van de Raad van State kunt zijn.

Een bekend jaartal uit onze geschiedenis is ongetwijfeld 1600. Ja, 'Slag bij Nieuwpoort'. Omdat het jaartal makkelijk te onthouden is, wordt deze overwinning van Maurits vaak als mijlpaal beschreven. Een jaar later is de Vlaamse stad Oostende doelwit van het Spaanse leger. De stad is omsingeld en op 6 juli 1601 klinkt het eerste kanonschot. Maar ondanks de overweldigende militaire aanval, soms 3.000 schoten per dag, houdt Oostende stand.

Het beroemde beleg van Oostende duurt maar liefst drie jaar, drie maanden en drie dagen. Hoe kan dat? Waarom lukt het de Spanjaarden niet de Vlaamse stad te veroveren? De belangrijkste oorzaak is de ligging aan zee. Hollandse schepen zorgen voor de aanvoer van wapens, medicijnen, voedsel, wijn en bier. Eén van die schepen vertrekt eind augustus vanuit een bekende havenstad: Medemblick.

Afscheid

Aan de kade van de pas gegraven Nieuwe Haven, tegenwoordig Oosterhaven, wordt de bemanning door familie en vrienden uitgezwaaid. Eén van hen is Catharina; ze pinkt een traan weg en beseft dat ze weer enkele maanden in de wachtkamer zit.

Afb. 1: Het belegerde Oostende.

Gelukkig is ze niet de enige. Samen met de vrouw van de kapitein loopt ze gearmd naar huis. Wie zich een beeld wil vormen van Catharina's afscheid van haar man kan terecht bij verschillende auteurs die over haar verhaald hebben.³

Als Catharina een paar maanden later weer op de kade van de Oosterhaven staat, slaat de schrik haar om het hart. Zeelieden stappen aan wal maar waar is Herman gebleven? Wat is er met hem gebeurd? Het antwoord op haar vragen hoort ze uiteindelijk van enkele opvarenden. Herman is door de Spanjaarden gevangen genomen! Het bericht wordt bevestigd door de kapitein van het schip. Hij vertelt hoe door een aantal toevallige omstandigheden Herman de dupe is geworden van de gebeurtenissen rondom Kerst.

Oostende zou zich overgeven maar op het laatste moment ging dat toch niet door. Duinen werden doorgestoken met als gevolg dat de stad vooral tijdens de vloed meer op een eiland leek. Het Spaanse leger is door de wateroverlast machteloos geworden. Charles de Longueval, graaf van Bucqoy, is woedend wanneer hij als legeraanvoerder beseft dat de stad niet in Spaanse handen valt. Rond die tijd belandt Herman in de gevangenis en zijn vooruitzichten zijn somber.

Weerzien

Catharina neemt in Medenblik een opzienbarend besluit. Ze is van plan Herman te bevrijden en daartoe verkoopt ze al haar bezittingen. Ze snijdt gedeeltelijk haar mooie blonde haar af, verkleedt zich in mannengewaad en begeeft zich op reis naar het belegerde Oostende. Na een moeilijke eenzame tocht bereikt ze die gelukkig en denkt dat ze de grootste gevaren achter de rug heeft. Helaas is dit niet geval.

Want, zo citeert Jan Jacob Vereul in zijn voorwoord: *'Hare ongemeene schoonheid trok de ogen, hare spraek de aendacht van het Spaensche Krijgsvolk en maekte haer verdacht'*. Ze wordt beschouwd als een spion van Prins Maurits en gevangen genomen. Zwaar geboeid wordt ze in een kerker gegooid. Tot haar schrik hoort ze daar dat Herman mogelijk tot de zeven Hollanders behoort die als vergelding zal worden doodgeschoten. Ze smeekt om een priester en vertelt hem de waarheid: 'Ik ben een vrouw en geen spion. Ik wil bij mijn man zijn en samen met hem sterven.'

De pater jezuiet is getroffen door haar bekentenis. Hij vertelt haar ontroerende verhaal aan de graaf en verzoekt hem om Catherina naar de cel van Herman te brengen. Charles de Longueval stemt toe en de pater begeleidt haar naar de locatie van haar man. Het beeld van hun ontmoeting is onder meer vastgelegd in bijgaande weergave (Afb.2).

Het emotionele weerzien is zo overweldigend dat Herman zijn vrouw neer ziet storten. Weer bij bewustzijn komt haar hele verhaal naar boven. De omstanders zijn ontroerd.

En de graaf? Wel, dit is wat Kok in zijn 'Vaderlandsch Woordenboek' schrijft: *'De Graef van Bucquoi begeerde dit edel paer te zien. Verwonderd, en diep getroffen door zulk eene ongemeende getrouwheid, kon hij aen de stem van zijn hart niet weerstaen, en gaf de beiden echtgenooten de volle vrijheid'*.

Afb.2: Weerzien van Catharina met haar man.

Schrijvers

De beschrijving van Kok is de inspiratiebron geweest voor Jan Jacob Vereul: *'De deugd van deze vrouw verrukte mij zodanig dat ik het niet kon weerstaan, haar tot onderwerp van mijn arbeid te nemen.'* Vereul heeft er in 1793 een toneelstuk over geschreven. Ongeveer gelijktijdig heeft ook de beroemde schrijver Willem Bilderdijk (1756-1831) het plan opgevat om Catherina de hoofdpersoon te maken voor een spannend historisch verhaal.

In zijn overvolle boekenkast heeft hij zeker wel eens gebladerd in het historische woordenboek van David van Hoogstraten. Mijn veronderstelling is dat Bilderdijks belangstelling waarschijnlijk samenhangt met ten minste drie naamgenoten van Catharina. Willem was getrouwd met Catharina Woesthoven. Als advocaat verdedigt hij Catharina Mulder die landelijke bekendheid kreeg met haar naam Kaat Mossel. En als de docent Bilderdijk in Engeland verliefd wordt op een negentienjarige Katharina en daarmee samen gaat wonen, dan is het niet verwonderlijk dat hij uiteindelijk een lang gedicht schrijft met als titel 'Katharina Herman'. In zijn voorwoord merkt hij op dat Jan Jacob Vereul hem voor is geweest en hij zijn oorspronkelijke plan voor een boek heeft laten varen.

De Fransman Louis Moreri (1643-1680) is waarschijnlijk de belangrijkste auteur geweest die het verhaal van Catharina verspreid heeft. In 1674 publiceert hij zijn eerste overzicht van historische figuren.

Er verschijnen vele herdrukken en het aantal delen van zijn encyclopedie neemt in de navolgende jaren steeds meer plaats in. In 1759 is de twintigste editie uitgegroeid tot tien delen. En de vertalingen zijn telkens in het Engels, Duits, Italiaans en Nederlands en Spaans (zie Afb.3).

Afb.3: Boekplaat van het Nederlands Historisch Woordenboek van Moreri.

Moreri heeft zijn beschrijving van Catharina vrijwel letterlijk overgenomen van zijn landgenoot Hilarion de Coste die in 1647 zijn tweede bundel schreef over vermaarde vrouwen.

Feit of fictie?

Wie de oorspronkelijke tekst over Catharina leest, ontkomt natuurlijk niet aan de vraag of haar geschiedenis feit of fictie is.

Ik vermoed dat de essentie van het verhaal op feiten berust. Een bekend psychologisch experiment is een spannend verhaal mondeling laten door vertellen. Naarmate er meer doorvertellers zijn, wordt een verhaal sterker overdreven en lijkt het steeds minder op de beginzinnen.

Voor Catherina Herman geldt gelukkig dat de gebeurtenissen zijn opgeschreven, al gebeurt dit wel bijna vijftig jaar later. Hoe Hilarion de Coste (1595-1661) aan de informatie over de Medemblickse vrouw is gekomen weten we niet. Wel is het opmerkelijk dat De Coste is opgeleid door Jezuiten.

Datzelfde geldt voor zijn beroemde navolger Moreri. Ik kan me eerlijk gezegd niet voorstellen dat het hele verhaal dat De Coste in 1647 publiceert louter fictie is. Mogelijk heeft hij het verhaal van Catharina tijdens zijn opleiding gehoord. Zo is er in elk geval een zeer bekende jezuïet die toen niet ver van Oostende leefde. Zijn naam is Bernardus Bauhuis (1576-1619) en zijn woonplaats is Antwerpen, de stad die in 1585 in Spaanse handen viel.

Katholiek

Over de afloop van de geschiedenis over Catharina kan men slechts gissen. Veel schrijvers hebben er een eigen draai aangegeven. Wel noemen zij allen de kenmerken van Catharina die door De Coste benadrukt werden: haar wonderlijke schoonheid, haar uitzonderlijke huwelijkstrouw en haar dappere poging om Herman te redden. Heel opmerkelijk is dat de laatste zinnen van De Coste zijn weggelaten in de klassieke Nederlandse biografische woordenboeken. Ik vermoed dat het schrappen van de laatste alinea samenhangt met de godsdienstoorlogen in het verleden.

In het oorspronkelijke verhaal van De Coste is Herman zo onder de indruk van de liefde van zijn vrouw, de goedheid van de graaf en de inzet van de jezuïet dat hij vrijwillig besluit zich te bekeren tot het 'ware' geloof. Deze bekering van Herman treft men niet aan in de beschrijvingen die Van Hoogstraten, Kok, Van der Aa geven. Dat de katholieke Nederlanders het in de tijd van Catharina niet makkelijk hadden, weten we.

Ook in Medemblick is dit geloof eeuwen onderdrukt. Pas in de negentiende eeuw is er sprake van verlichting. Een belangrijke katholieke schrijver in die tijd is Joseph Alberdingk Thijm (1820-1889). Als boekhandelaar neemt hij het initiatief voor de uitgave van een Volks-Almanak voor Nederlandse katholieken. In de bundel van 1860, volume 9, wordt het verhaal van onze hoofdpersoon beschreven door ene Meuffrouw Truda. Het tijdsbeeld kan men afleiden uit de ondertitel van 'Catharina Herman'; die luidt: 'Ook eens niet-remonstrantsche huwelijksliefde'.

Maria ter Meetelen

De geschiedenis van Catharina vertoont enkele opmerkelijke overeenkomsten met de geschiedenis van een andere beroemde Medemblickse vrouw: Maria ter Meetelen.

Maria (geboren in Amsterdam) vertrekt in 1725 als 21-jarige naar Zuid-Europa. Ze doet dat in mannenkleren en evenals Catharina wordt ze gevangen genomen. De kapers brengen haar naar Marokko. 'Ik was jong en schoon', zo schrijft Maria in haar verslag, 'dus de Sultan wilde me graag hebben'. Terzijde: volgens sommige auteurs over Catharina wilde de graaf haar eveneens graag als vrouw hebben maar Catharina weigerde dat.

De enige uitkomst voor Maria was met een man trouwen en gelukkig ontmoet ze Pieter, een Medemblicker zeeman. Helaas is er wel een probleem want Maria is katholiek en Pieter is protestant. Gelukkig biedt ook in haar geschiedenis een priester uitkomst. Pieter bekeert zich tot het 'ware' geloof en als echtgenoten krijgen ze meer vrijheid. Pas in 1743 kunnen beiden richting Medemblick gaan. In de Radboudveste publiceert Maria in 1748 haar verhaal; Pieter is dan op zee. In 1749 komt het tragische bericht dat Pieter is overleden. Enkele jaren later kiest Maria weer voor een verre reis. Hoe dat afliep? Opnieuw de gelijkenis met het leven van Catharina. We weten nog steeds niet wat er met beide vrouwen gebeurd is.

Tot slot

Els Kloek besluit haar tekst met de opmerking dat de man van Catharina eigenlijk naamloos is maar dat schrijvers hem later maar de naam Herman gegeven hebben. Of deze conclusie juist is, waag ik te betwijfelen.

Wie met behulp van Google de naam Catherina Herman intikt, zal ervaren hoe levendig deze naam nog steeds is, vooral in de Verenigde Staten. Of één van hen een ver familielid heeft gehad uit Medemblick? Zijn Catharina en Herman de oceaan overgestoken? Enkele overzeese naamgenoten heb ik gemaild. De reacties laten zich raden.

Ja, onze verre voorouders komen inderdaad uit Europa en misschien zijn we afstammelingen van je heldin.

In mijn geheugen zit nu in elk geval het jaartal 1601. Wat gebeurde er toen? Juist, de onvergetelijke Catharina verlaat Medemblick.

Ad Dudink
Medemblick, juni 2012

Geraadpleegde bronnen

A.G.L., Kracht der christelijke godsdienst in karakterschetsen uit de Nederlandsche geschiedenis, eerste deel, Amsterdam, 1833, 292-303.

A.J. van der Aa, Herman (Catharina), Biographisch woordenboek der Nederlanden, Deel 8, Haarlem, 1867, 668-669.

J.A. Alberdingk Thijm, Catharina Herman, ook eens niet-remonstrantsche huwelijksliefde (Truda F.), *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken in 's Heeren schrikkeljaar*, Amsterdam, 1860, 89-91.

W. Bilderdijk, Katharina Herman: romance, *Mengelpoezy, bevattende vertellingen en romances, van W. Bilderdijk*, Amsterdam, 1799, 175-186.

T. Carlyle, The Heroine of Ostend, *Fraser's magazine for town and country*, volume 39, London, 1844, 439-441.

Hilarion de Coste, Caterine Herman, Paysanne de Hollande, *Les Eloges et les vies des Reynes, des Princesses et des Dames illustres en pieté en courage & en Doctrine, qui ont fleury de nostre temps, & du temps de nos Peres*, Paris, 1647, 354-357.

J. Honig Jzn. Jr., *Catharina Herman en de watergeus. Twee verhalen*, Amsterdam, 1840.

D. van Hoogstraten & M. Brouërius van Nidek, *Groot, algemeen, historisch, geographisch, genealogisch en oordeelkundig woordenboek*, Amsterdam, 1725.

E. Kloek, Catharina Herman, in *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*, 2012.

Jacobus Kok, *Vaderlandsch Woordenboek*, 1780-1796.

L. Moreri, Herman (Catherine), *Supplement ou troisième volume du Grand dictionnaire historique, ou Mélanges curieux de l'histoire sacrée et profane*, 1689, 670.

Cabrielle de P..., Catherine Herman (23 juni), *Année des Dames, ou petite biographie des femmes célèbres*, Paris, 1820, 240-241.

J. Perier, *Histoire remarquable et véritable de ce que c'est passé par chacun jour au siege de la ville Ostende*, Paris, 1604.

E. Starling, Magnanimity of Catharine Herman, *Noble deeds of woman or examples of female courage and virtue*, Boston, 1853, 151-153.

J.J. Vereul, *Catharina Herman. Tooneespel*, Amsterdam, 1793.

Herkomst afbeeldingen:

Ad Dudink, Medemblick: 3.

users.skynet.be/Protest.kerk_Oostende/gevolg_bel eg.htm: 1.

www.historici.nl: 2.

¹ Uit: Kloek.

² Uit: A.G.L., 293.

³ Zie geraadpleegde bronnen.

An den slote tot Medeblic

Vraagstukken rond de staat van het kasteel van Medemblik tijdens de middeleeuwen.

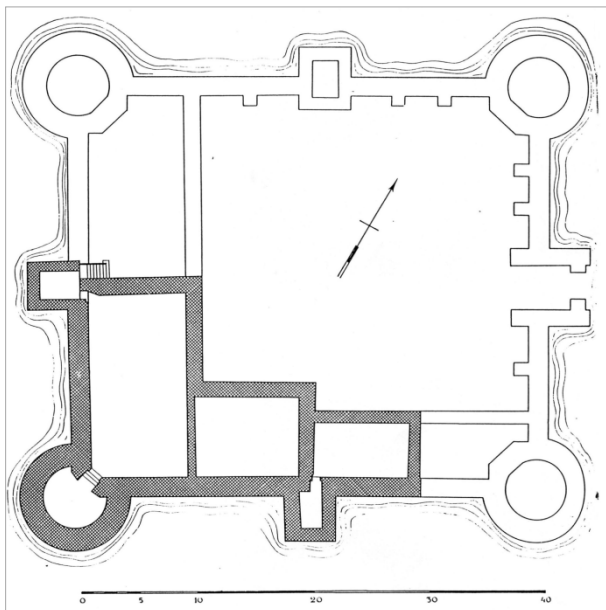
Er is veel over kasteel Radboud geschreven, maar ondanks de centrale rol die het slot in oostelijk West-Friesland speelde, was er nauwelijks iets over de middeleeuwse toestand van het kasteelgebouw en het omliggende terrein bekend.

Mede dankzij een recent gevonden 15^e-eeuwse grafelijke rekening en een inventarisdocument uit de 16^e eeuw, is er meer licht op de zaak gekomen. De inhoud van deze manuscripten heeft niet louter tot interessante ontdekkingen geleid, maar tegelijkertijd nieuwe vragen oproepen. In dit artikel wordt een aantal zaken op een rij gezet.

1. Middeleeuwse staat naar gangbare modellen

Alvorens een en ander in dit artikel te bespreken, is het voor een heldere beeldvorming nuttig een kort overzicht te geven van eerder geopperde modellen met betrekking tot het kasteel tijdens de middeleeuwen. Het model van J.G.N. Renaud steunt op de iconografie. Dit model (Afb.1) is deels gebaseerd op oude prenten en deels op vergelijkend onderzoek waarbij vooral naar het Muiderslot is gekeken.¹

De aanzet is een vierkante waterburcht met een grondoppervlakte van circa 32 x 40 meter, bestaande uit twee hoofddelen, een woonvertrek en een ommuurd slotplein met een weergang rondom het gehele slot ('chemin de ronde').

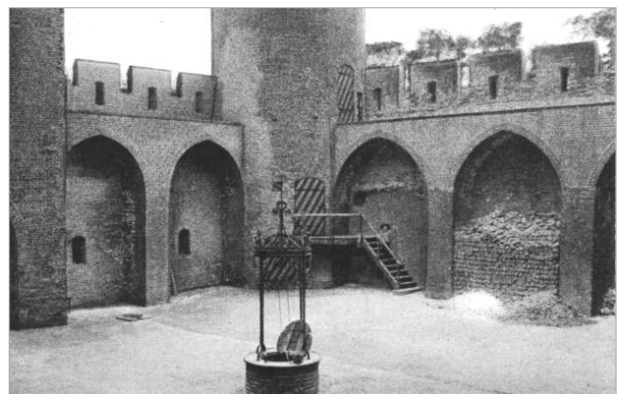

Afb. 1: Plattegrond van kasteel Radboud naar Renaud.

Het woonvertrek, twee stotende vleugels, zijn tegen de zuid- en westmuur aangebouwd. Op iedere hoek van het slot stond een uitspringende ronde toren en aan drie zijden, in het midden, kleinere vierkante torens. De ingang van het kasteel situeerde Renaud aan de oostzijde, alwaar zich een poorthuis of poorttoren bevond.

Verder maakt Renaud melding van bakstenen muurresten en de overblijfselen van de torenfunderingen. Reeds eerder werd de zuidwestelijke ronde toren (ca. 1895) opnieuw opgericht en in 1938 werd de noordwestelijke toren tot het maaiveld opgemetseld. Evenwel meldt Renaud expliciet dat er *geen* (!) archeologisch onderzoek heeft plaats gevonden.

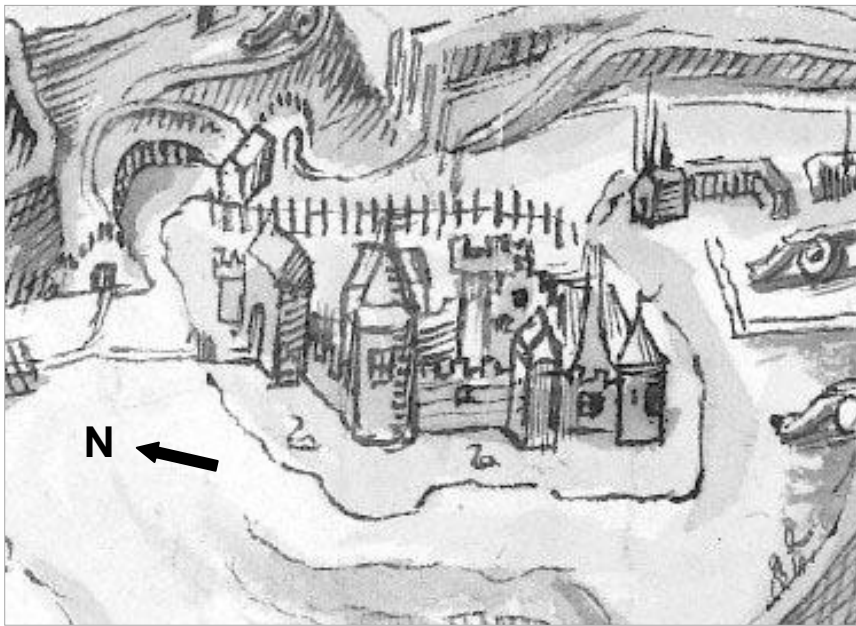
Vanwege de relatief geringe dikte van schildmuur en torens (112-124 cm), was het volgens Renaud noodzakelijk, om ten behoeve van een bredere 'chemin de ronde', de schild- of weermuur te voorzien van zogenaamde spaar- of steunbogen (Afb.2). Overigens blijkt uit opmetingen dat de aangebouwde meest oostelijke vleugel op de plattegrond pas uit de 14^e eeuw dateert.²

Afb. 2: Ter vergelijking: een hoektoren en een deel schildmuur van het Muiderslot, voorzien van zogenaamde spaarbogen.

Een 19^e-eeuwse interpretatie

Het is de vraag of Renaud voor zijn model ook gebruik maakte van een vogelvluchtkaart waarop het beleg van Medemblik door het leger van prins Maurits in 1588 is afgebeeld. We zien op deze tekening (Afb.3) het kasteel in volle glorie, dat wil zeggen naar de situatie pal vóór de grote sloop van de noordelijke torens en muren tijdens de jaren 90 van de 16^e eeuw.

Afb.3: Het kasteel van Medemblik, de noordwestzijde. Uitsnede van de belegeringskaart uit circa 1588 van een onbekende maker.

Alhoewel de tekening in grove lijnen is samengesteld, zonder al te kleine details, zijn er twee zaken direct in het oog springend. Ten eerste een forse noordwestelijke hoektoren, blijkbaar een diagonale functionele tegenhanger van de zuidoostelijke toren die prominent op 17^e- en 18^e-eeuwse prenten te zien is.

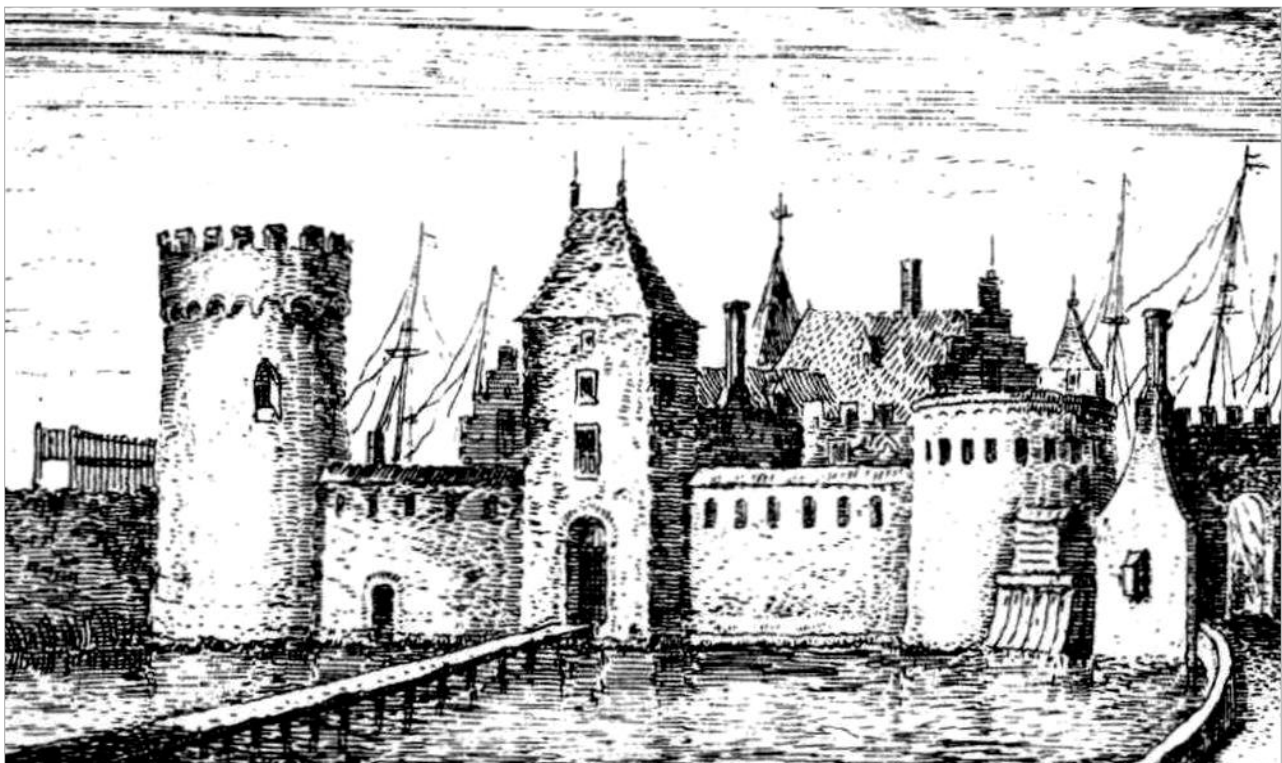
ken waren. Aan de hand van de bovengenoemde belegeringskaart schetste hij een reconstructie (Afb.5).

Deze stuurde hij samen met een geschreven toelichting op een briefkaart in juli 1890 naar de toenmalige directeur van het Rijksmuseum.³

Ten tweede een robuuste poorttoren of poorthuis aan de noordzijde, vrijwel op de plaats van de huidige ingang van het slotplein. Het is aannemelijk dat dit poorthuis tevens de hoofdtoegangspoort was.

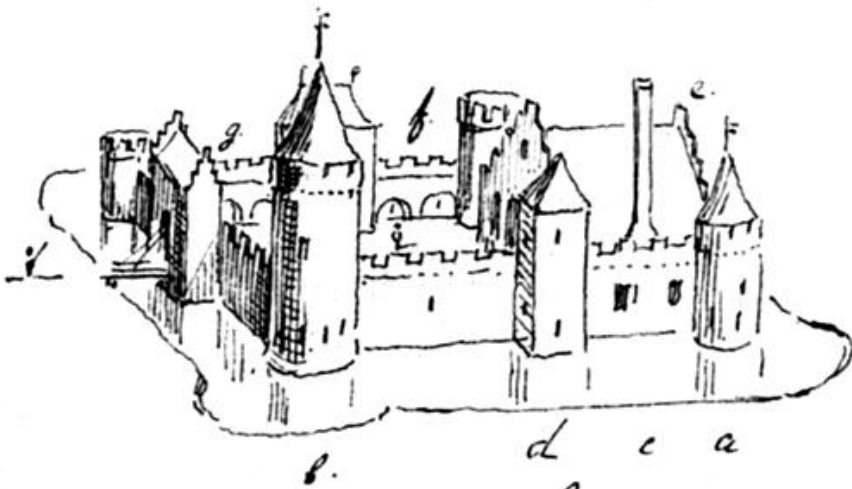
Sommige oude afbeeldingen tonen een ingang in de oostelijke poorttoren - zoals een tekening van Abraham Rademaker (Afb.4) - met een smalle houten brug die slechts voor personen was bedoeld en niet voor zwaar materiaal, zoals paarden, wagens en militaire manschappen.

De prent van Maurits' beleg was ook bekend bij Victor de Stuers (1843-1916), één van de voorname en invloedrijke personen die bij de eerste restauratie (1890-1893) van het slot betrokken

Afb.4: De oostzijde van het kasteel van Medemblik. Tekening van Abraham Rademaker naar de situatie in 1640, mogelijk aan de hand van een oudere afbeelding.

Ik dank u heel veel Medenblich. Het
 gussenijzige metlijze Aanwijzingen. Jij eens
 of jij mees vindt. Doch signaleer het mij
 voor je doortrekt, want ik heb reeds
 eenige graven nagegaan (Prontk b.v.)

Gevoori.
 geest/taal
 Ik mij
 een schets
 (Mulle 9/2)
 aldus voor.
 Het mij
 verrou-
 dent is

dat ton a lager is dan b. - e is wat een detrou-
 ften? - d heeft dat een dak met ezelbrug
 of zoo als ik het tekenend?

Verrijft een en ander een, en steunt mij
 svp. deze briefkaart te terug.

Handwritten signature

d is met een ezelbrug overdekt
 Bij e is geen trapgavel
 Van den muur bij g is niets te zien, van dien bij f slechts een
 fragment.

Afb.5: Een reconstructie van het kasteel door Victor de Stuers in 1890.

Op de afbeelding is te zien dat de Stuers veel details zelf invulde zoals een valbrug, trapgevels en spaarbogen.

De tekst op de briefkaart luidt als volgt:

'Ik dank U Zeer voor Medemblick, het geeft eenige nuttige aanwijzingen. Zie eens of gij meer vindt. Doch signaleer het mij vóór gij doortrekt, want ik heb eenige gravures nagegaan (Pronk b.v.). Gecorrigeerd stel ik mij Uw schets (Muller 972) aldus voor. Wat mij verwondert is dat toren a lager is dan b. -c is wel een schoorsteen?

—d heeft dat een dak met ezelsrug of zoo als ik het teekende?

Verifieer een en ander eens en stuur mij s.v.p. deze briefkaart terug.

De S.

d is met een ezelsrug overdekt

Bij e is geen trapgevel

Van den muur bij g is niets te zien, van dien bij f slechts een fragment.'

Het gegeven dat het kasteel in het bezit was van twee poorthuizen wordt hierna (hoofdstuk 2) nog verder geanalyseerd aan de hand van de twee eerder genoemde manuscripten.

Model naar Holstein, Kamphuis en Viersen

Een derde model (naar Holstein, Kamphuis en Viersen) die men recentelijk hanteert heeft betrekking op de allereerste bouwfase (ca. 1289) van kasteel Radboud. A. Viersen en J. Kamphuis hebben in 1995, in het kader van restauratiewerkzaamheden aan het Muiderslot, een uitgebreid onderzoek aan het muurwerk uitgevoerd.

Hieruit leidden zij af dat de eerste bouwfase van dit kasteel niet meer inhield dan een bijna vierkant ommuurd binnenplein van 32x35 meter, met aanwijzingen voor een schildmuur met spaarbogen en op iedere hoek de aanzet van een ronde toren.

Binnen deze ommuring zou mogelijkerwijs een eenvoudig gebouw van hout of vakwerk aanwezig geweest kunnen zijn. De zaalbouw zou dan uit een latere bouwfasen dateren.

Samen met medeauteur R. Gruben, trekken zij dit gegeven door tot een vergelijking met het Medemblicker kasteel in een Duitstalig artikel.⁴ Men gaat er vanuit dat krijgskundig gezien de noodzaak aanwezig was om de eerste bouwfase in korte tijd te voltooien. Daarbij refereren zij naar persoonlijke mededelingen van de Haagse architect J. Holstein van de Rijksgebouwendienst, die bij de restauratie van kasteel Radboud in de jaren 1963-1966 betrokken was.

Dit leidt, evenals bij het Muiderslot, naar een model van een ommuurd binnenhof met de eerste aanzet van hoektorens en een laag woonvertrek.

Alhoewel een vergelijking met het kasteel van Muiden plausibel is, is echter gebleken dat deze bevindingen niet door J. Holstein zijn gedocumenteerd. Desondanks is het idee door verschillende auteurs overgenomen waarbij de vierkante torens in eerste aanzet beschouwd worden als uitstekende onderdelen (bastions) van de schildmuur.

Eveneens zou er sprake zijn van schietgaten in het huidige woonvertrek, hetgeen zou aantonen dat deze pas tijdens een latere fase, tegen de zuidelijke en westelijke schildmuur was opgetrokken.^{5,6}

Dit voor waarheid aannemende, heeft men tijdens de laatste restauratie de lage muur, kantelen en schietgaten in de huidige staat van het woonvertrek geïllustreerd door het gebruik van een andere kleur baksteen.

2. Een reconstructie op basis van schriftelijke bronnen

De oudste schriftelijke melding van enkele functionele objecten tot voor kort, is een post van een rekening van baljuw Bartolomeus van Raaphorst uit 1386 waarin diverse reparaties en werkzaamheden worden gemeld:

'Id. van timmeringhe ander brugge, aender coken, aen den bachuse ende alwaer daert aenden huse tot Medemleec te doene was. xv lb

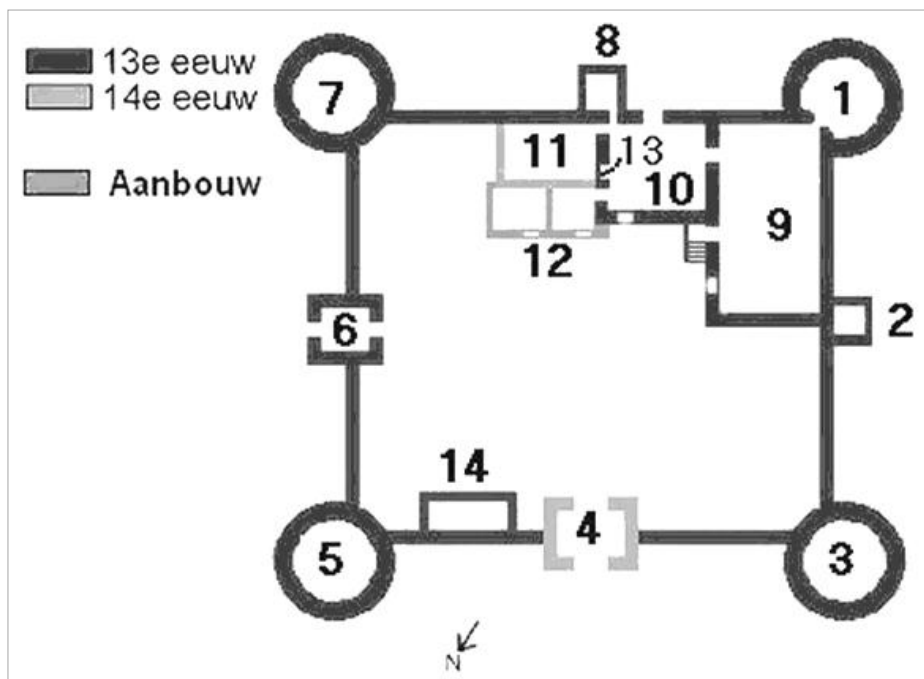
Id. Haer Bartolomeus vand zmeie hadden vanden huse tot Medemleec van xv weke xxx lb'.⁷

[brugge = brug; coken = keuken; bachuse = bakhuis, bakkerij; huse = huis; kasteel; zmeie = smeden]

De huidige en meest belangwekkende informatie is afkomstig uit een grafelijke rekening die, wonderlijk genoeg, pas recentelijk boven water is gekomen.^{8,9}

Het manuscript *'Rekenyngen van Bengaert Sey van der tymmerage bij him gedaen anden slote tot Medeblic van zes jaren'* (hierna kortweg Tymmerage genoemd) geeft een onderhoudsverslag van het kasteel ten tijde van de kastelein Banjaert Sey Jansz, gedurende de periode 1438-1444.

Een eerste grove transcriptie door Bernd Ooijevaar uit Hoogwoud geeft reeds een complete indruk van de staat van het kasteel, zoals de namen van de torens en kamers, alsmede de bijbehorende dienstgebouwen en -ruimten (Afb.6).¹⁰

Afb.6: Een schematische plattegrond met de objecten, zoals deze in Tymmerage zijn gemeld.

Een overzicht van deze objecten zijn in bovenstaande afbeelding schematisch weergegeven:

1. Bottelarijtoren (*bottelrie torre*);
2. Kleine Bottelarijtoren (*cleyn bottelrie torre*);
3. Molkentoren (*molken torre*);
4. Nieuwe Poorthuis (*nye poorthuys*);
5. Monnikentoren (*moncke(n)torre*);
6. Oude Poorthuis (*oude poorthuys*);
7. Gevangenistoren (*(ge)vangen torre*);
8. Niet benoemd, gevangenis?;
9. Zaal (*sale*);
10. Grote Kamer (*grote kamer*);
11. Blauwe Kamer (*blaeu kamer*);
12. Kledingmagazijn of garderobe (*nye wairde ruebe*);
13. Nieuw altaar (*nye outair*) en
14. Bakkerij (*bachuys*).¹¹

We kennen naast de genoemde torens en dienstgebouwen ook andere functies zoals een keuken, twee 'bouwhuizen' met stallen etc. Eveneens wordt er veelvuldig gesproken over de (spaar)bogen van de schildmuur, hetgeen een bevestiging van Renaud's veronderstelling is.

Een flink aantal namen en functies van de bovengenoemde objecten wordt bovendien bevestigd in een 110 jaar jonger manuscript. Dit document '*Medemblyck geinventarieert in Julio LIIII*' (1554) (hierna kortweg *Inventarys* genoemd) beschrijft een inventaris van artillerie, munitie en meubilair in het kasteel tijdens het kasteleinschap van Cornelis van Rijswijk.^{12, 13, 14}

Een nieuw altaar

Het was reeds bekend dat baljuw *Dirk van Oudshoorn* een gebedsruimte in het slot had. Hij mocht in 1325 van graaf Willem III een vaste kapelaan in dienst nemen tegen een salaris van '*jaerlix drie pond Hollands ende een paer cleder toit des capelains behoef, ende alsoe vele zullen wi hem jaerlix guiten in zire rekeninghe*'. Uiteindelijk moest de baljuw 'uit eigen zak' de kapelaan eten en drinken geven, terwijl de graaf het salaris betaalde.¹⁵

Het gegeven dat een deel van het kasteel tijdens de middeleeuwen als kapel werd gebruikt, wordt bevestigd in Tymmerage, met de melding van een altaar uit '*ouden tijden*' dat als aanrecht in de keuken diende. Omdat er verordonneerd werd dat voortaan in de Zaal gekookt moest worden, besloot men tevens het altaar in ere te herstellen, maar op een andere plaats. Men hieuw een alkoof in de muur waar de Grote Kamer aan de Blauwe Kamer grenst (zie Afb.6, nr. 13). Daarna werd het voorzien van een bewerkte zerk, kennelijk als altaartafel, die de kastelein 'op het huis' vond:

'So als dien outair van ouden tijden doe aen dat huys een kueken was. Inde sale geordineert wort bij gebrek dater ins geen kueken, en is men inde sale koken moet. So heeft de voirscreven castelleyne een outair doen houwen inden muyr die tussten de voirscreven kamer [= Grote Kamer] is ende blaeu kamer, ende dair toe een zerek die hij op den huyst vant doen houwen, ende sagen, ende die outair doen bemaken op sijn vriesch.'

[outair = altar; zerek = zerk; vriesch = fries, console met ornament?]

In het stuk Inventarys spreekt men in dit verband in plaats van 'Grote Kamer' van 'Kapelkamer'. De alkoof van het altaar is tegenwoordig nog goed zichtbaar, met een ingebouwde opvallende vitrinekast, bij de huidige ingang van het kasteel.

Het bolwerk

In diverse onderdelen van Tymmerage is er sprake van het 'bolwerck', een term die op een versterking of verschansing duidt, hetzij een versterkt onderdeel van een groter geheel. Het bolwerk was volgens de beschrijving in Tymmerage een plaats voor boerderij-activiteiten, gezien twee 'bouwhuizen' zowel 'voor' (1) als 'beneden' (2) in het bolwerk, met diverse stallen voor koeien, schapen, paarden, veulens en ossen, alsmede een 'verkenscot' en een 'hoenrecot'. Aan de stenen gevels van de 'bouwhuizen' werden de nodige reparaties en aanpassingen uitgevoerd en diverse voorzieningen binnenin aangebracht:

(1) 'Dat bauhuys

Item want bauhuys staende voir int bolwerck alinge vergaen was uutgesondt twee sijtmuyre ende eenen gevel. So heeft de voirscreven castelleyn die anderen gevel doen opmaetsen, ende die sijtmuyren doen langen omtrent viii voeten ende binnen doen maetsen in dat pairstal twee pissyn goten ende [dat] coestal met een grip, ende dat allinge huys van nyes boven doen tymmeren, ende decken met riet, met een nye duercassyn, ende drie nye veynsteren cassinen, cribben ende ander ressepe dair inne als dat buert, coyen, pairden, scaepen ende andre bie in te setten alsint na sijn behoren buyten dair aen een hoenrecot, bij een verkenscot die gedect met plancken ende met lyem, ende gedect met riet als dat dient.'

[pissijn = afvoerbuys voor water en afval, ook een goot in een stal, waarin de pis en ontlasting van het vee wegloopt; grip (grop) = greppel; lyem = leem waarmee de wanden werden dichtgesmeerd]

(2) 'Int bauhuys beneden int bolwerck

So also die ossestal ende andere dat bauhuys bynnen zeren vergangen was. So heeft de voirscreven castelleyn die vorscreven ossestal doen maken so als hij hoopt dat hij wel L jaer duyren sal moigen, dessthelyx dat volenhock ende after inde pertstal.'

[dessthelyx = desgelijks]

De vraag is wat dit bolwerk was en waar deze was gesitueerd. Het eerste waar men aan zou denken is dat het 'bolwerck' een aanduiding voor het omuurde slotplein was, doch we zullen zien dat het aannemelijker is dat deze zich buiten slotmuren bevond, gezien de ruimte die voor de vele boerderij-activiteiten nodig was.

Daarmee komt men op de aanlokkelijke gedachte dat het kasteel wellicht een voorburcht had, zoals dat het geval is bij het Huis te Nuwendoorn (bij Eenigenburg), de Nieuwburg (bij Oudorp) en het Muiderslot, drie andere burchten van Floris V. Het is gebleken dat de tekst in Tymmerage zelf de nodige aanwijzingen geeft van de identiteit van het bolwerk, namelijk met het oog op een te graven put en het repareren van de aanwezige bestrating.

Omdat op het bolwerk geen waterbron aanwezig was, werd het vee op het slot zelf beweid en kreeg het daar 's winters ook water, hetgeen steeds tot veel overlast leidde. Dit waren redenen genoeg voor de kastelein om in het bolwerk een put te laten graven (3). Uit een ander deel van het manuscript blijkt inderdaad, dat op het slot zelf reeds een put aanwezig was, waaraan het nodige moest gebeuren (4). Wellicht werd de laatstgenoemde put, blijkbaar gesitueerd op de binnenplaats van het slot, aanvankelijk aangewend om het vee van water te voorzien, voordat men op het bolwerk een put ging graven. Dit is het eerste bewijs dat het slot(plein) en het bolwerk twee verschillende afdelingen van het kasteelterrein waren:

(3) 'Aen die put[er] int bolwerck

Also als op den huyst geen wellen ist, perden noch geen vanden beesten inne te wateren ende men die winters boven op dat slot wateren moest, dat zeer zorchlike ende ongelegen was bij vele redenen die van inne te beweyen staen. So heeft de voorscreven castelleyn om sbesten will ende alle ongeval te verharden, int bolwerck eenen put doen graven ende besetten met wyn tonnen ende andres doen maken nae selven behoren.'

[wyn tonnen = lege (wijn-)tonnen werden vaak gebruikt als beschoeiing voor putwanden]

(4) 'Item zo als de voorne put boven der aerden zeer vergaen was ende die grote steenen dair hij boven ront omme mede beleyt met ijsers, ende met loot daer inne begoten was, alinge gesteyden wach, ende de spring galch, dair men t water mede op putte ter neder gewaeyt in stucken. So heeft de voirscreven castelleyn die weder doen op maetsen ter moester oirboir ende die grote steenen weder doen vougen aen een ende met ijseren doen vast maken, ende begieten met loot, ende een stijl aen die put doen setten met een dweershout onderstoirt met een corbeel, ende die polleye wil doen beslaen met ijser, ende dair toe een ijserinde veter met tweën duers beslegten met ijserinde banden, ende op elx een cruys met van ijser, dat men daer uut met wasschen en machende andere also als dat beste dient.'

[spring galch = putgalg, houten staak boven een put, voorzien van een beweegbare arm of hefboom die tot het oplichten van de emmer dient; corbeel = korbeel, steunbalk met inkeping waarop een andere balk rust; polleye = katrol, windas; veter = ketting, kabel]

In het bolwerk was een stenen straat. Doch uit de beschrijving valt af te leiden dat dit expliciet óók het geval was op het slotplein; daar liep een straat van de poort naar de Zaaltrap (een aanwijzing dat er een ingang aan de westvleugel was) die de nodige reparaties onderging:

'Aen die steen straten int bolwerck en op den huyst. Also als die paden die beneden int bolwerck plegen te wesen, ende desthelyx boven vander poort tot aen die sael trappe, allinge vergangen wach, so heeft de voirschreven castelleyn die lange ende d'weerd doen maken met cantelinge steen ende die canten doen beleegen, ende palen met houten op datte diver stede houden, sal zo datmen overall droge gaen machen.'

[cantelinge steen = een steen op zijn kant]

Dit tweede bewijs dat het bolwerk zich buiten de kasteelommuring bevond, zegt nog niets over de positie ervan. Maar gezien de oriëntatie van het kasteel met de noordelijke poorttoren ligt het voor de hand om deze noordelijk van het slot te situeren, met een brug naar het poorthuis. Dit wordt ondersteund door de oudst bekende kaart van Medemblick van Jacob van Deventer, die uit circa 1560 dateert. Daarbij kan men voorzichtig ervan uit gaan dat de geografische situatie ten opzichte van die van de 15^e eeuw weinig is veranderd.

We zien op de uitsnede van deze kaart een plattegrond van het kasteel (Afb.7), met aan de westzijde (links op de afbeelding) enkele landerijen en sloten en vervolgens ten noorden van het kasteel een rechthoekig stukje land (Afb.7, pijl) dat kennelijk met een brug aan het slotplein was verbonden.

Afb.7: Uitsnede van de kaart van Medemblick van Jacob van Deventer. Rechts zien we het kasteel, daarboven ten noorden een stukje land, waarvan het aannemelijk is dat dit de plaats van het bolwerk was. Ten westen van het kasteel een aantal landerijen, doorsneden met sloten.

Dit stukje land heeft de juiste afmeting voor een voorburch bij vergelijking van plattegronden van andere burchten, waarvan de aanwezigheid van een voorburch is gebleken. Omdat er op de kaart, behalve de contouren van een voorburch, niets valt op te merken, is het mijns inziens erg onwaarschijnlijk dat het bolwerk en de gebouwen daarin, de aanval van Grote Pier en de Gelderse troepen in 1517 hebben overleefd.

De vraag is nog of het bolwerk was opgetrokken van steen of door middel van een aarden wal. Archeologisch onderzoek zou wellicht dit kunnen ophelderen, alhoewel het gebied erg is verstoord door allerlei veranderingen, zoals het opwerpen van een verdedigingswal (In Inventarys wordt deze 'noordwal' genoemd en ook te zien op de belegeringskaart van circa 1588) en het doorgraven van de Oosterhaven in de jaren daarna (vóór 1599).

Met de veronderstelling van een voorburch is er een parallel te trekken met het Muiderslot, zoals blijkt uit een rekening uit 1373, met de melding van de aanwezigheid van een bouwhuis, molkenhuis, turfhuis en stal in de 'voerburch'. Zoals uit de rekening blijkt, werden er reparaties aan de omgevalen, kennelijk houten poort van de voorburch verricht: *'...eyke sparren ant voerburch ghebezicht an de poerte die ter neder ghevallen was..'*¹⁶ Voor wat betreft het Huis te Nuwendoren zijn uit een rekening uit 1345 eveneens boerderij-activiteiten af te leiden, met name een 'molle' (molen), 'barch' (hooiberg) en 'scure' (schuur).¹⁷

Het oude en nieuwe poorthuis

Het is ongebruikelijk dat een kasteel in het bezit was van twee poorthuizen of poorttorens, zoals dit bij het Medemblicker kasteel het geval was. Het onderscheid tussen twee verschillende poorthuizen wordt, naast de tekst in Tymmerage, ook nog eens bevestigd in Inventarys. Hierin lezen we *'Inde oude poort'*, *'Boven op de selve oude poorte'* en *'Noch op dopperste van selve oude poorte'*. En over de andere poort van het kasteel: *'Inde poorte ... Een quartier slange staende inde voorpoorte vanden voorn huys root geverwet leggende op raederen ende is goet'*.

Als men bij de interpretatie hierboven de belegeringskaart van 1588 (Afb.3) meeneemt, dan mogen we ervan uitgaan dat het *'nye poorthuys'* uit Tymmerage dezelfde is als de *'voorpoorte'* in Inventarys, dus de poort op het noorden.

Dat wil niet zeggen dat het Oude Poorthuis aan de oostkant geheel functieloos was; maar het had in ieder geval niet de functie van hoofdboort. Op een prent van Abraham Rademaker, mogelijk naar voorbeeld van een oudere afbeelding getekend, zagen we reeds een smalle loopbrug (Afb.4).

Uit Tymmerage blijkt dat deze toegang van het kasteel niet van een al te geweldige kwaliteit was, zodat de kastelein werd gedwongen om een extra stevig poortje (waterpoortje) in de muur te laten maken, voorzien van een stevige deur met een vluchtdeurtje, een valbrug, alsmede over de gracht een loopplank met leuning met middenin een toegangsdeur met nog eens een valbruggetje:

*'Die waterpoorte metter brugge
Item zo als aen al dat voirscreven huys met meer,
en was van een uitgang voir ter poorten dat al
sorchlichs was hoe een castelleyn belopen moch-
te wesen, so heeft die voirscreven castelleyn dair
aen doen maken onder de boige die leyt onder
die trap vand gevangen torre een waterpoorte
met een starc cassyn, ende een sterke duer, ende
met een valbrugge met een cleyn wyket met een
trap omtrent vier voeten neder gaende, ende is
die aling duer wyt ende lang omtrent vyftalnen
voet ende die wel gebonden ende versyen met
ijser ende sloten als
dat buert, ende met eenre waterbrugge een plan-
ck breet met eenen leen van eekenhoute lange-
nom hecken die cruyswys gebonden sijn als dat
dient, met een poortael midden vander graft op
de brugge, met een duer ende valbrugge ende
ijser ende sloten dair tot dienende.'*
[wyket = vluchtdeurtje; leen = leuning; eeken-
hout = eikenhout; voet = lengtemaat van circa 28
cm]

Als ooit de noodzaak heeft bestaan om een nieuwe hoofdpoort op te richten, kunnen we de conclusie trekken dat de Oude Poort voor dit doel niet meer functioneerde. De enige reden die ik daarvoor kan verzinnen is dat de oorspronkelijke primaire toegankelijkheid aan de oostzijde blijkbaar verloren is gegaan. Dit is verklaarbaar uit de veronderstelling dat de dijk aan de oostzijde van het kasteel meer naar het westen is verplaatst, zodat er een flink deel van het land buitendijks kwam te liggen.

Vóór die tijd zou het zelfs niet onmogelijk zijn geweest dat er een oostelijke voorburch was die weer toegang gaf aan het slot via de toenmalige voorpoort, die later de aanduiding Oude Poorthuis kreeg. Met andere woorden, dat de voorkant van het kasteel aan de oostzijde was gelegen. Als dit waar is, zou het kunnen betekenen dat het bolwerk als geopperde voorburch van latere periode geweest moet zijn en mogelijk vrijwel gelijk met het nieuwe poorthuis is neergezet.

Het land werd vaak geteisterd door stormvloed, maar die van 1334-1335 (St. Clemensvloed) was voor Medemblik en het kasteel wel heel erg nijpend.¹⁸ Het was zelfs zo erg dat de stad Medemblik samen met het kasteel onder dreigden te gaan.

Vanuit het Drechteringer- en Houtwouderambacht werd aan graaf Willem III toegezegd om in geval van uiterste nood de stad en kasteel aan de zee prijs te geven en zelfs elders opnieuw op te bouwen. Gelukkig kwam het niet zover maar de noodzaak ontstond dat men over de gehele lengte van de omringdijk vanaf Barsingerhorn tot aan Medemblik een inlaagdijk liet aanleggen:¹⁹

*'Wi scepene, waerdslude ende ghemeene West-
vriesen van al Drechterland, van al Oudwou-
diggher ambocht uyt ghenomen die poerte van
Medenblic ...Willem van Heynnegouwen ...
Grave van Zeeland [= Graaf Willem III] omme
onser alre narensteliken versoec ende bede wil-
len ons gheerloft heeft een inlaghe te maken
van Beersinger hoerne tote Medenblic toe, daer
hi in vermoet dat men corteliken die borch ende
die poerte te Medenblic omme uyt diken
moet..... zoe wilc tijd hi wille zinen borch te
Medenblic versetten dat wi vermoeghen, ter
tijd toe dat hi zine borch ende zine poerte van
Medenblic voernoemt verset ende volmaect
heeft...'*

Het is daarom aannemelijk dat men deze nieuwe inlaagdijk doortrok via de oostkant van de stad en het kasteel, hetgeen in tegenspraak is met de mening van P. Boon, dat de huidige Oosterdijk geen inlaagdijk is, ondanks diverse meldingen van veel buitendijks land.²⁰

Als er land buitendijks wordt gebracht, wil dat nog niet zeggen dat het meteen door de golven wordt weggespoeld. Zo is er na 1400 sprake van een stuk buitendijks land, dat 'nabij' en 'voor' (!) het kasteel was gelegen. Dit stuk land werd door Willem VI (van het Huis van Beieren) in 1416 vergund aan kastelein Dirk van Zanthorst, met de bedoeling dit te bedijken. Een deel ervan werd bedijkt (1437). In 1484 sprak men in dit verband over 'Dirc van Zandhorst's Nes' of 'Dirc van Zanthorst's Uiterdijk' (1485).²¹

Gevangentoren

Als we tegenwoordig over de gevangenis van het kasteel praten, gaan onze gedachten uit naar het huidige kot in de vierkante zuidelijke toren dat aan het woonvertrek grenst. In Tymmerage is er sprake van de Vangentoren of Gevangentoren. Deze naam betekent letterlijk gevangentoren en komt men ook elders in het land tegen bij poorthuizen of vestingtorens, waaronder die van Harderwijk met zijn Vanghentoren en in de Gevangentoren van Vlissingen.

Uit Tymmerage blijkt dat deze Gevangentoren aan een schildmuur met spaarbogen grensde:

*'....onder de boige die leyt onder die trap vand
gevangen torre....'*

Overigens roept dit meer vragen op dan er worden beantwoord. Ten eerste dat de hier beschreven Gevangentoren niet dezelfde toren is als de huidige gevangenistoren, want deze was ook ten tijde van Tymmerage ingesloten tussen de twee oostelijke woonvleugels (Afb.6, nr. 8). Omdat de overige torens reeds eerder in de context van Tymmerage waren benoemd, komt de zuidoostelijke ronde hoektoren voor de naam Gevangentoren in aanmerking (Afb.6, nr. 7).

Verder wordt in Tymmerage ook enkele malen het woord 'stock' genoemd, wellicht met betrekking tot het vrijkopen van gevangenen:

'Van Nijdyng Symonsz van brucken bij Beucle ende inder manyere vorscreven dair aff getogen stoeyelc vitten mogt zo als in dair mede vrij sceyden soude uutten stock, dair hij gevangen sat, die somme van x stuyvers....'

[Beucle = Boekel; getogen = aangetoond, bewezen; stoeyelc = brutaal]

In P. Weiland's Nederduits woordenboek vinden we voor het woord 'stock' twee betekenissen, namelijk een (schand)blok waarin men de voeten van de gevangene insloot of een gevangenis.²² In Inventarys treffen wederom het woord 'stock' aan, nu blijkbaar in de betekenis van een (schand)blok dat men in de gevangenis aantroef:

'Inde gevangnisse Een oudt betstede. Eenen stock omme de gevangens inne te setten. Een oudt quaet bancxken'

Verder is in tekst van Inventarys sprake van '*Inde thoorn boven den gevangnisse*'. Het is zeer waarschijnlijk dat deze gevangenis dezelfde is als het huidige cachot in de zuidelijke vierkante toren. Op de houten wanden en vloer staat een groot aantal namen en data met jaartallen ingekerfd waaruit blijkt dat deze cel veelvuldig in gebruik is geweest.

Het is niet duidelijk of ten tijde van Tymmerage deze cel reeds als zodanig in gebruik was en dat de Gevangentoren deze functie niet meer had en slechts bij naam werd aangeduid. Of waren in de 15^e eeuw reeds twee gevangnissen en werd er wellicht onderscheid gemaakt tussen de afkomst van de gedetineerden? Misschien enerzijds voorname personen die de fout ingingen en anderzijds de gewone man of vrouw uit het volk? Van de hoogwaardigheidsbekleders is het bekend dat Albrecht, Heer van Schagen, in 1480 in gevangenschap in Medemblik overleed.²³

De hofweide

In Tymmerage wordt melding gemaakt van een stuk land dat '*hofweyde*' wordt genoemd.

Omdat de sloten van de hofweide een tijdlang niet uitgebaggerd waren en dat men sinds lange tijd niet meer in de singel van het huis had gevist, had dit geleid tot wateroverlast op de hofweide. Daarom heeft de kastelein de opdracht gegeven om de sloten van het slib te ontdoen en een verhoogde oever langs de singel laten maken en die te voorzien van rietzoden.

'Van sloeten in die hofweyd

..... van in die hofweyde die in langen tijden nyet gesloten hadde geweest, noch die gefyce die syngel vande huse, dat sij villne in corten tijt vergangen soude hebben bij aenwashinge van twater uutter graft ende die hofweyd, seer qualike gewatert was, dat sij oock zeer geaicht was sint diefer water. So vele op bleef staande heeft de voirscreven castelleyn die doen sloten ende die singel op doen werpen uutter graft ende die bort byneden doen besetten met ryetsoden tegens wasschen uutter graft.....'

[sloeten= sloten; sloten = van slib ontdoen; bort = oever, rand; byneden = in het uiterste geval; sint = sinds]

Dit toont aan dat het kasteelterrein, naast de aanwezigheid van het bolwerk, nog uitgebreider was en zich kennelijk meer westelijk uitstreckte. Er wordt in de tekst een duidelijk onderscheid gemaakt tussen drie waterlopen met betrekking tot deze hofweide: de gracht, de singel (van het huis) en de sloten.

Men kan zich afvragen of dit grachtencomplex in het beeld past zoals weergegeven op de kaart van Jacob van Deventer waarop de slotgracht en enkele andere waterlopen herkenbaar zijn (Afb.7). Als men dit gebied projecteert op de hedendaagse situatie dan reikt het noordelijk tot aan de huidige Oostersteeg en overlapt het de straten Bangert, het Koningshof, de Wijdesteeg en deels de Oosterhaven.

Tot slot

In dit verband wil ik dit artikel besluiten met de gedachte van een analogie, alhoewel dit moeilijk valt te bewijzen. Enerzijds met het verdwenen kasteel de Torenborg in Alkmaar, alwaar de straatnaam Kooltuin nog aan de moestuin van dit verdwenen slot doet herinneren en anderzijds de Medemblicker straatnamen Bangert (boomgaard) en Tuinstraat met betrekking tot kasteel Radboud.

Raadselachtiger is de straatnaam Koningshof, hetgeen doet vermoeden dat er verband bestaat met het '*conings huys*' dat in één adem met het kasteel wordt genoemd in een brief van Jacob Cabeliau en consorten, inzake diverse krijgsvrichtingen tegen de Spanjaarden in West-Friesland (1572):

'...dat de burgemeesters ende regeerders der selver stede mij eertijt zeecker beloften gedaen hebben, dat sij mij mit mijne souldaten t casteel ende conings huys sullen helpen bewaren...' ²⁴

Ben Dijkhuis
Medemblik, juni 2012

Geraadpleegde bronnen

NA – Nationaal Archief (Den Haag)
NHA - Noordhollands Archief (Haarlem)

GH - Graven van Holland
GR - Grafelijkheidsrekenkamer Rekeningen

Ondersteunende websites:
ww.historici.nl: registers van de Hollandse grafe-
lijkheid 1299-1345.
gtb.inl.nl: de geïntegreerde taalbank; historische
woordenboeken op internet.
www.gahetna.nl: Nationaal Archief.
www.dwangburchten.nl: middeleeuwse dwang-
burchten van West-Friesland en Alkmaar door B.
Dijkhuis en B. Ooijevaar.

Herkomst afbeeldingen:
M. Bloemendaal: 1.
Ben Dijkhuis, Medemblik: 6.
Bernd Ooijevaar, Hoogwoud: 2.
Nationaal Archief, Den Haag: 5.
Rijksmuseum, Amsterdam: 4.
Uit *Kabinet van Nederlandsche outheden en ge-
zichten (1725)*: 3.
Internet: 7.

¹ J.G.N. Renaud, *Graaf Floris V als burchtenbou-
wer*, Berichten Rijksdienst voor Oudheidkundig
Bodemonderzoek, 1957-1958, 59-171.

² Herma M. van den Berg, *De Nederlandse Mo-
numenten van Geschiedenis en Kunst, Deel VIII;
De Provincie Noordholland, 2e stuk: Westfries-
land, Tessel en Wieringen*, 's-Gravenhage,
1955, 181.

³ E. Vink, *Het kasteel van Medemblik*, conceptver-
sie Rijksgebouwendienst, 2010, 17. Met dank
aan M. Bartels, Archeologie West-Friesland.

⁴ R. Gruben, J. Kamphuis, A. Viersen, 'Viereckige
Burgen in den nördlichen Niederlanden. Eine kri-
tische Betrachtung', *Forschungen zur Burger
und Schlössern, Band 8*, 2004, 149-153.

⁵ G. Ros-de Korte, *Kasteel van Medemblik. Deel
11 uit de serie 'Nederlandse Kastelen'*, 1979, 17.

⁶ P.E. van Reijen, *Middeleeuwse kastelen in Ne-
derland*, Haarlem, 1976, 83-84.

⁷ NA, GH, toegangsnr. 3.01.01, inventarisnr. 1990.

⁸ NA, GR, toegangsnr. 3.01.27.02, inventarisnr.
5002.

⁹ Ter hand gesteld door Bernd Ooijevaar te
Hoogwoud in 2008.

¹⁰ B. Dijkhuis en B. Ooijevaar, *Tymmerage tot Me-
dembliec, Groot onderhoud 1438-1444*, 2009,
www.dwangburchten.nl/medembl/tymmerage143
8.htm.

¹¹ De naam van de betreffende zaal in het kasteel,
voorheen Wapenzaal genoemd, is mede naar
aanleiding van het gegeven uit Tymmerage in
2011 feestelijk en officieel weer tot Blauwe Ka-
mer omgedoopt.

¹² NHA, archiefnr. 176, inventarisnr. 1395.

¹³ Ter hand gesteld door Peter Swart uit Hoorn in
2010.

¹⁴ De transcripties zijn van de hand van Bernd
Ooijevaar. Zie ook: www.dwangburchten.nl/
medembl/inventaris1554.htm.

¹⁵ NA, GH, toegangsnr. 3.01.07, inventarisnr. 325,
f. 18r., nr. 70, 71 (klein register Friesland), inven-
tarisnr. 324, f. 19r. nr. 70, 71 (67, 68) (groot re-
gister Friesland).

¹⁶ J.G.N. Renaud, 'De bouwgeschiedenis van het
Muiderslot', *Bulletin van de Koninklijke Neder-
landse Oudheidkundige Bond, 6^e jaargang*,
1954, kol. 203, 210. Renaud refereert aan ARA,
Rekeningen Domeinen, nr. 5005; is nu NA, GH,
toegangsnr. 3.01.01, inventarisnr. 1687.

¹⁷ H.G. Hamaker, 'De Rekeningen der Grafelijkheid
van Holland onder het Henegouwse huis, twee-
de deel', *Historisch Genootschap*, Utrecht, 1876,
556-558. Inzake werkzaamheden voor de heer
van Egmond aan het Huis te Nuwendoorn.

¹⁸ J. Beenakker, *Van Rentersluze tot strijkmolen*,
Alphen aan den Rijn, 1988, 44.

¹⁹ NA, GH, toegangsnr. 3.01.07, inventarisnr. 325,
f. 30v., nr. 144 (klein register Friesland), inventa-
risnr. 324, f. 27v., nr. 145 (142) (groot register
Friesland).

²⁰ P. Boon, 'Voorland en Inlagen: de Westfrie-
se strijd tegen het buitenwater', *West-Frieslands
Oud en Nieuw*, 1991, 94.

²¹ J. Gonnet, *Inventaris van het Archief Medemblik*,
Den Haag, 1915, 50-52.

²² P. Weiland, *Nederduitsch Taalkundig Woorden-
boek, deel S*, Amsterdam, 1810, 711.

²³ J.W. Groesbeek, *Middeleeuwse kastelen van
Noord-Holland: hun bewoners en bewogen ge-
schiedenis*, Rijswijk, 1981, 300 en 304-306.

²⁴ *Kroniek van het Historisch Genootschap, 6^e
jaargang, 2^e serie*, Utrecht, 1850, 287. Diverse
brieven en andere archiefstukken van Medem-
blik zijn destijds aangeleverd door P.A. Leupe.

Toen en Nu: het Achterom

Net als in de voorgaande jaaruitgave willen wij u laten zien hoe het was en hoe het nu is. Ditmaal hebben we een specifiek plekje van Medemblick gekozen: het Achterom en het Gedempt Achterom.

Het is in 2012 namelijk precies 100 jaar geleden dat het oostelijke deel van het Achterom werd gedempt. We nemen u mee langs de beide Achterommen, van west naar oost, te beginnen bij de Oudejansbrug.

Oudejansbrug

Afb.1: De Oudejansbrug in 1902.

De Oudejansbrug had 110 jaar geleden een ruime doorvaart voor pramen met hooi en mest (Afb.1). Het tweede schuitje op de oude ansicht ligt voor de stoep van de boerderij van burgemeester Schoutsen.

Hij woonde op de hoek Achterom-Ridderstaat. De bosschages achter de brug vormen het struweel van het toenmalige plantsoen.

Afb.2: De Oudejansbrug in 2012.

Afbeelding 2 is een foto van de Oudejansbrug uit 2012.

De brug is door het hier toentertijd gevestigde waterschap de Vier Noorder Koggen (o.l.v. de onlangs overleden Bauke Draijer) opnieuw gebouwd.

Het is een stoere brug met daarachter het verzorgingshuis Sint Martinus.

Richting Torenstraat

Afb.3: De Torenstraatbrug in 1900.

Een foto 110 jaar geleden genomen vanaf de Oudejansbrug in de richting van de Torenstraatbrug (Afb.3).

In het midden een praam met hoog opgetast hooi.

Afb.4: De Torenstraatbrug in 2012.

Hier een foto van dit jaar (Afb.4). De Torenstraatbrug heeft nu een stenen toeg.

Links staan de gebouwen van de Mariaschool. De huizen rechts vooraan zijn nog steeds die van 112 jaar geleden.

Koggebrug

Medemblik, Achterom.

Afb.5: De Koggebrug omstreeks 1900.

De Koggebrug vanaf de hoek van het Van Houweningepark bekeken (Afb.5). Links zien we het stoepje van de woning van de timmerbaas van de Vier Noorder Koggen. Daarnaast de molenmakerij met in de kade van het Achterom een helling.

De helling werd gebruikt voor het te water laten van vijzels en andere molenonderdelen. Drijvende onderdelen werden in het water naar hun bestemming gesleept, niet drijvende onderdelen werden in een schuit vervoerd.

Afb.6: De Koggebrug in 2012.

Deze foto is iets verder naar het westen genomen (Afb.6). Rechts van de witte woning staat het huis waar voorheen brandstoffenhandelaar Gieling woonde.

De Koggebrug is de eerste brug die u ziet; in de verte de toeg van de Torenstraatbrug.

Vorbij de bocht

Afb.7: Het Achterom richting het Van Houweningepark; mest op de wal en in de praam.

Inmiddels zijn we de bocht in het Achterom gepasseerd en gaan we richting de Hoedemakerssteeg. Op de kade liggen grote mestbulten en de pramen zijn nog vol.

Kennelijk is de winter (met ijs) kort geleden beëindigd en moet de mest nog worden opgeruimd. De berm tussen de kade en de straat was destijds eigendom van de aanpalende bewoner c.q. boer.

Afb.8: Het Achterom richting Van Houweningenpark in 2012.

Wat een verschil! Nieuwe statige bebouwing aan de overkant van de gracht (Afb.8). In de verte ons fraaie oude postkantoor.

Het aanzicht van het voormalige café Het Vosje is vrijwel ongewijzigd gebleven.

Hoedemakerssteeg

Afb.9: Het Achterom bij de Hoedemakerssteeg omstreeks 1900.

Aan de kop van het huidige Achterom maar nu 112 jaar geleden (Afb.9). Kijk maar goed. Het hek staat niet recht voor de kop van de gracht maar loopt schuin naar de Saliebarak.

Ook de kademuur zien we oplopen naar rechts. Hier hield het Achterom niet op maar liep het water via door de Saliebarak door richting de Nieuwstraat.

Afb.10: Achterom bij de Hoedemakerssteeg in 2012.

Anno 2012 is hier het einde van de gracht (Afb.10). Wel is er een inlaat vanuit de Westerhaven. De riolen komen niet meer op het Achterom uit; het resultaat is een schone gracht. In 1912 was dat wel anders.

Het IJsselmeer was toen nog Zuiderzee en het zoute 'buitenwater' kon niet voor het doorspoelen van de gracht worden gebruikt. Uit hygiënische overweging besloot men het oostelijk deel van het Achterom te dempen.

Saliebarak

Afb. 11: Saliebarak omstreeks 1900.

Een bijzondere foto uit circa 1900, genomen vanaf de Nieuwstraat in westelijke richting (Afb.11). Het huidige Saliebarak was dus een gracht met rechts een pad (genaamd De Paaltjes).

In de verte het bruggetje tussen de oostkant van het Achterom en de helling van de Hoedemakerssteeg.

Afb. 12: Saliebarak anno 2012.

Hier het Saliebarak anno 2012 (Afb.12).

De gracht en 'De Paaltjes' bestaan niet meer. Rechts bakkerij Raat.

Kaasmarkt

Afb. 13: Kaasmarkt met een brug voor het Achterom.

De brug tussen de Kaasmarkt en Nieuwstraat waaronder het Achterom zich voortzette naar het oosten (Afb.13). De oost- en westzijde van de Nieuwstraat, nu voetpaden voor het winkelend publiek, eindigde bij de brug met een houten hek.

Met Harddraverij haalde men deze hekken weg en werd er een noodvoetbrug over het water van het Achterom gelegd.

Afb. 14: Overgang Kaasmarkt – Nieuwstraat anno 2012.

Op de foto van de huidige situatie wordt duidelijk dat het Achterom schuin overstak (Afb.14).

We gaan verder.

Tuinstraat

Afb. 15: Het Achterom richting de Tuinstraat omstreeks 1912.

Op deze foto, met de rug naar het Waaigat en kijkend in de Tuinstraat, staat rechts op de hoek het toenmalige gemeentepakhuis (Afb.15).

De demping lijkt in gang te zijn gezet want de Rozenbrug is al gesloopt. Maar gevaren kon er nog wel! Het water gaat rechtsaf naar het oosten.

Afb. 16: Het Gedempt Achterom richting de Tuinstraat in 2012.

Richting de Bangert

Afb. 17: Het Gedempt Achterom circa 1915.

Het Achterom is gedempt maar de bomen zijn blijven staan. Ook de grachtenhuizen staan er nog.

Staan ze te treuren omdat hun gracht er niet meer is of is het heerlijk dat ze niet meer in de stank staan?

Het Achterom is nog steeds gedempt. De bomen zijn vervangen en het oude gemeentepakhuis heeft plaatsgemaakt voor een nette winkel of woning.

Afb. 18: Het Gedempt Achterom anno 2012.

Nog een plaatje maar nu in de late herfst en voor de demping (Afb.19).

De bomen zijn gesnoeid; de takken werden door de bakkers gebruikt voor het stoken van de ovens. De gebouwen op de hoek van de Tuinstraat zijn net niet te zien. Stadsboeren zorgen voor bedrijvigheid (zie de schuiten).

Afb. 19: Het Achterom omstreeks 1900.

Bangert

Volgen we het Achterom in oostelijke richting dan komen we uit bij de Bangert. In de verte ziet u het torentje van het oude stadhuis (Afb.20).

Op de voorgrond is de brug die de Bangert met de Kromhoutsteeg verbond. Dit was niet de Rozenbrug zoals die soms ten onrechte werd genoemd; de Rozenbrug lag voor de Tuinstraat.

Het huis rechts was van Kramer Kaas. Op de voorgrond staat een olielamp op een hardstenen paal. Bij het donker worden moest de lantaarnopsteker met een ladder-tje op de schouder de stad door om de lantaarns op te steken en zo nodig bij te vullen met olie.

's Morgens, een halfuur voor zonsopkomst, doofde hij ze weer. Ook als midden in de nacht de maan met voldoende licht opkwam, moest hij de stad door om de lantaarns te doven.

Afb.20: De Bangert anno 1900.

Afb.21: Bangert anno 2012.

Een foto van dezelfde plaats (Afb.21). Geen kaas meer in de winkel. De Bangert is één van de leukste straten van Medemblick.

Het torentje in de verte heeft plaatsgemaakt voor het robuuste en aansprekende bouwwerk van architect Kropholler. Voorlopig staat het stadhuis ongebruikt.

Zoals het vaak in Medemblick is gegaan: alles wat hier floreerde, verdween. Maar een bewoner van de Bangert schreef ooit: 'En de burger van Medemblick... Hij leefde voort...'

Vorbij de Bangert

Afb.22: Het Achterrom met de synagoge circa 1910.

Een bijzondere foto, omstreeks 1910 genomen ten oosten van de Bangertbrug (Afb.22). Wat een mooi grachtje! Aan de rechterkant, voor de eerste boom, zien we een deur. Daarboven een ronde toeg met een timpaanachtig dakje; het is de deur van de synagoge!

De gracht is nog steeds in gebruik als transportader (zie de schuiten). Een liefelijk tafereel maar wat een geluk dat de foto de geur niet doorgeeft. Want oh, wat is er geklaagd over de stank en de muggen en vliegen broedend in het stilstaande water van het Achterrom.

Afb.23: Het Gedempt Achterrom met synagoge anno 2012.

Een foto vanaf hetzelfde standpunt (Afb.23). De synagoge is keurig gerestaureerd met het timpaan boven de deur. Midden op het Gedempt Achterrom staan de hedendaagse spullen: een container, auto's en plantenbakken.

Voor het stadsschoon moet hier wel wat gebeuren. Misschien een mooi smal grachtje met circa. 60 cm water erin met een betonnen bodem en ververst uit het (nu zoete) IJsselmeer? Wat zouden kinderen daar heerlijk in kunnen spelen!

Koningshof

Afb.24: Het Koningshof in 1925.

Het Koningshof was vroeger ook een sloot die ongeveer ter hoogte van de Oostersteeg naar het westen afboog richting de Bangert en de Tuinstraat. Op deze foto is de sloot al gedempt (Afb.24).

De vergunning voor de bouw van 13 nieuwe woningen aan de oostzijde van het Koningshof werd in juli 1924 afgegeven. Bewoners staan voor hun nieuwe woning. Wie herkent ze?

Afb.25: Het Koningshof anno 2012.

Zicht op het Gedempt Achterom

Afb.26: Het Gedempt Achterom gezien vanaf 'Het Swarte Woifke' omstreeks 1935.

Tot slot twee plaatjes van het Gedempt Achterom, gezien vanaf de achterzijde van 'Het Swarte Woifke' aan de Oosterhaven. De Martinuskerk heeft nog het Angelustorentje op het dak en de oude Westermeelmolen is in werking (Afb.26).

De synagoge aan het Gedempt Achterom heeft nog een volle kap; deze zou later worden afgebroken. Rechts van de synagoge staat het café 'Het Swarte Woifke', de voorganger van het gelijknamige café aan de Oosterhaven.

Deze foto is op 20 april 2012 van dezelfde plaats genomen (Afb.27).

Rechts naast de kap van de gerestaureerde synagoge is nog net de bovenste wijk van de nieuwe meelmolen 'De Herder' te zien.

Het oude café 'Het Swarte Woifke' is gesloopt ten behoeve van stadsherstel en parkeerverbetering.

Afb.27: Het Gedempt Achterom gezien vanaf 'Het Swarte Woifke' anno 2012 (met dank aan Jack Brakeboer).

Arnold de Greeuw en Jan Beek
Medemblik, mei 2012

Herkomst afbeeldingen:
Rein Bood, Medemblik, 26.
Ted van Doorn, Medemblik: 1, 3, 5 en 9.
Arnold de Greeuw, Medemblik: 2, 4, 6, 8, 10, 12,
14, 16, 18, 21, 23, 25 en 27.
Jan Nijboer, Medemblik: 13.

Oudheidkundige Vereniging "Medenblik", Medemblik: 7.
Peter Swart, Hoorn: 20, 24.
Westfries Archief, Hoorn: 22.
Berend Wieten, Medemblik: 11, 15, 17 en 19.

Lakeman Liften

Een familiebedrijf uit Katwijk met wortels in Medemblick

Op 18 januari 2012 reikte de burgemeester van Katwijk aan de directie van Lakeman Liften de oorkonde uit tot het voeren van het Koninklijk Wapen met de toevoeging 'Bij Koninklijke Beschikking Hofleverancier'. Vanaf dat moment mag het familiebedrijf Lakeman Liften zich Hofleverancier noemen. Hieraan voorafgaand vierde het bedrijf in 2011 zijn honderdjarig bestaan op grootse wijze.

De bakermat van dit prachtige bedrijf, dat onder andere de lift voor het Westfries Archief in Hoorn heeft geleverd, ligt in West-Friesland, in Medemblick om precies te zijn. De geschiedenis van het bedrijf vormt een bijzonder verhaal.

Inleiding

Het is misschien gek maar eigenlijk begint het verhaal met de dood van boerenknecht Theodorus Vijn te Medemblick. Hij overlijdt op 3 november 1878 op de leeftijd van 42 jaar op het adres Breedstraat wijk 4-142. Hij laat zijn hoogzwangere echtgenote Aafje Lakeman, dochter van Jan Lakeman en Niesje Molenaar, met vier kinderen achter. Op 6 december 1878 wordt Doortje, het jongste kind van Theodorus en Aafje, geboren op het adres Breedstraat 4-142.

Volgens het bevolkingsregister woont het gezin Vijn aan de Torenstraat 4B-179.

In 1880 raakt Aafje opnieuw zwanger en op 20 oktober wordt eveneens op het adres Breedstraat 4-142 haar zoon Johan geboren. Haar overleden echtgenoot Theodorus Vijn kan niet de verwekker van het kind zijn dus Johan krijgt de familienaam van zijn moeder: Lakeman.

Het leven van Johan begint met een valse start. Het noodlot achtervolgt hem want op 3 september 1882, als hij bijna twee jaar oud is, overlijdt zijn moeder op 36-jarige leeftijd op het adres Breedstraat 4-142. Ik heb geen verklaring kunnen vinden voor het feit dat het gezin in de Torenstraat woont terwijl voor geboorten en overlijden steeds het adres Breedstraat 4-142 wordt aangegeven.

Jeugd

Of Johan ooit een band met zijn natuurlijke vader heeft gehad is onbekend. Sowieso is er weinig bekend over zijn jeugd. We weten in ieder geval zeker dat hij onder de zorg van de bestuurders van het Rooms Katholieke Gesticht viel. Dit blijkt uit zijn inschrijving voor de nationale militie in 1900.

Afb. 1: De Breedstraat omstreeks 1930.

In het bevolkingsregister uit die tijd ontbreken de data van binnenverhuizingen en dat maakt een reconstructie knap lastig. Aan de hand van de gevonden informatie gecombineerd met hier en daar een aanname kom ik tot het volgende verhaal over zijn jeugd.

Johan ziet op 20 oktober 1880 het levenslicht op het adres Breedstraat wijk 4-142. Hij wordt ingeschreven op het adres Torenstraat 4-179b. Blijkbaar is dit het woonadres van het gezin Vijn-Lakeman. Na het overlijden van zijn moeder op 3 september 1882 komt hij te wonen op het adres Bagijnhof 4-60. Op grond van het feit dat er veel mensen op dit adres wonen en het feit dat bij één van de bewoonsters staat vermeld dat ze binnenmoeder is, neem ik aan dat dit het katholiek armenhuis/weeshuis is.

Later vinden we Johan terug op het adres Bagijnhof 4-39. Volgens het bevolkingsregister komt hij van het adres Torenstraat 4-179 maar dit kan niet kloppen. Vanuit de Torenstraat verhuist hij eerst naar Bagijnhof 4-60 en daarna pas naar Bagijnhof 4-39. Vermoedelijk woont hij vanaf het moment dat hij de lagere school heeft verlaten in bij grofsmid Magnus Koefaal als leerling grofsmid aan het adres Bagijnhof 4-39. Weeshuizen zorgden ervoor dat hun pupillen een vak konden leren en zodoende is Johan waarschijnlijk bij deze smid terecht gekomen.

Volgens het kadaster is Magnus Koefaal geen eigenaar van het pand aan het Bagijnhof maar is het aannemelijk dat hij het van Wilhelmus Vlaming huurt. Op 1 maart 1902 wordt grofsmid Klaas Schuitemaker de nieuwe bewoner van Bagijnhof 4-39. Misschien kan Johan niet zo goed met zijn nieuwe baas opschieten maar in ieder geval vertrekt hij op 8 december van dat jaar naar Assendelft. Hij verlaat dan definitief zijn geboorteplaats Medemblick.

1. Lakeman.	1. 20	1. Medemblick	1. 1625 millimeters.
2. Johan	2. Oct	2. Noordhollands	Aangezicht <i>ovaal</i>
3. -	3. 1880	3. -	Voorhoofd <i>gevoel</i>
		4. -	Oogen <i>gevoel</i>
		5. -	Neus <i>gevoel</i>
		6. Medemblick	Mond <i>?</i>
			Kin <i>2003</i>
			Haar <i>blond</i>
			Wenkbrauwen <i>"</i>
			Merkbare teekenen
			1679 millimeters.

Afb.2: Inschrijving van Johan Lakeman in het militieregister.

Start bedrijf

Johan werkt bij diverse smederijen als smidsknecht. In december 1909 komt hij terecht bij smederij Van der Laan in Voorhout. Per 1 januari 1911 neemt hij deze smederij over. Op 11 januari van dat jaar trouwt hij met Margaretha Maria Dijkers. Het echtpaar krijgt vier kinderen.

Als ondernemer is hij succesvol. Hij heeft, net als zijn nazaten, ondernemersbloed. Johan Lakeman bouwt de smederij uit tot een mooi bedrijf. Hij begint als grof-, hoof- en kachelsmid en gaat later verder in wagens en landbouwwerktuigen. Helaas wordt Johan niet oud, hij overlijdt in 1923 op 43-jarige leeftijd. Zijn vrouw Margreet zet het bedrijf voort.

Afb.3: Portret van Johan Lakeman (1880-1923) uit Medemblick, grondlegger van Lakeman Liften.

Tweede generatie

Jo, de oudste zoon van Johan en Margreet, neemt op 24-jarige leeftijd het bedrijf van zijn moeder over. In 1937 trouwt hij met Marta Duda en krijgt vijf kinderen. Nadat Marta wegens ziekte wordt opgenomen in een verpleeghuis, wordt Mimi Töbrens de nieuwe levensgezel van Jo.

Ze neemt de zorg voor de kinderen op zich en neemt haar eigen kinderen Wim en Daan mee.

Jo is een echte uitvinder. Met name op het gebied van de bollenteelt ontwerpt hij prachtige apparaten. Het bedrijf groeit uit tot een fabriek die vooral gericht is op de bollensector.

In de jaren vijftig verschijnen de eerste mechanisch aangedreven hefinstallaties voor manden met bollen; het begin van de latere specialisatie van het bedrijf.

Derde generatie

Op verzoek van de huisarts komt Joop, de kleinzoon van Johan, in 1963 in het bedrijf.

Afb.4: Bollensortermachine van de firma Lakeman.

Maar op dat moment is van enige specialisatie nog geen sprake. Jo pakt alles aan. Zo maakt hij in die tijd ook diverse kermisattracties. Hij gaat op een zeker moment zelf met zijn attracties de kermissen langs omdat de opdrachtgever niet meer aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen. Jo overlijdt op 5 maart 1973 op zestigjarige leeftijd.

Hij neemt van meet af aan de directietaken van zijn vader over. Zijn vader overlijdt tien jaar later. Het assortiment is nog steeds breed. Eind jaren zestig/begin jaren zeventig maakt Lakeman machines voor de aardappelverwerkende industrie. Lakeman exporteert veel van deze machines naar het buitenland, zelfs naar Zuid-Afrika.

Afb.5: Kermisattractie 'Tornado', een product van de firma Lakeman uit de jaren vijftig.

In 1978 gaat het minder goed met het bedrijf; de orders blijven uit en er moet een flinke sanering plaatsvinden. Op advies van de accountant gaat het bedrijf zich nu helemaal specialiseren. Joop kiest voor liften vanwege zijn interesse en de mogelijkheid van deze branche om je te onderscheiden.

Hij gaat verder als Liften- en Machinefabriek Lakeman BV (LML). In 1979 verhuist het bedrijf van Voorhout naar Katwijk. Voorhout kan het bedrijf onvoldoende faciliteiten bieden. Er verschijnt een prachtig nieuw pand aan de Scheepmakerstraat 31.

Vierde generatie

In 1994 gaat Joop Sr. de directie delen met zijn zoon Joop Jr. Vanwege de expansie van het bedrijf wordt een nieuwe bedrijfshal met kantoorruimte gebouwd aan de Lageweg 8 te Katwijk. In 2002 komt neef Perry van Gerven het bedrijf versterken. De nieuwe directeuren hebben een ingenieursopleiding achter de rug. Samen blijven ze proberen hun product steeds te verbeteren.

Afb.6: Bedrijfspannd van Lakeman Liften in Katwijk anno 2012.

Het bedrijf groeit en bouwt in 2005 een extra bedrijfshal voor de opslag van liftonderdelen. Koen, de achtjarige zoon van Joop Jr., hoopt eens het stokje van zijn vader over te nemen. Het zal hem nog heel wat jaartjes studie kosten voor het zover is.

Slot

Speciaal voor het honderdjarig jubileum van het bedrijf is een logo ontworpen bestaande uit vier J's: Johan, Jo, Joop Sr. en Joop Jr. Van de eerste J, Johan, liggen de wortels in Medemblick. Daar is hij geboren en getogen. In Medemblick heeft hij zich kunnen ontplooiën als een uitstekend vakman. Waarschijnlijk is het aan het Rooms Katholiek Gesticht te danken dat hij een goede vakopleiding heeft gekregen.

Gepaard met een goed zakelijk inzicht heeft hij hiermee de basis gelegd voor een prachtig familiebedrijf.

Jaap Kroon
Hensbroek, juni 2012

Met dank aan

Hans van Gerven
Directie Lakeman Liften, Katwijk
Westfries Archief, Hoorn

Herkomst afbeeldingen:
Lakeman Liften, Katwijk: 3-6.
Westfries Archief, Hoorn: 2.
Peter Swart, Hoorn: 1.

Voor meer informatie over de historie van Lakeman Liften zie:
<http://www.lakeman.nl/100jaarlakeman.html>.

Muntmeester verdwenen!

In het artikel van Ad Gieling over de muntslag in Medemblick, gepubliceerd in de jaaruitgave van 2011, staat een overzicht van muntmeesters die in Medemblick werkzaam zijn geweest. Onbedoeld is in dit overzicht de naam van Pieter Buijskes weggefallen.

Hij bestierde de munt in Medemblick van 1771 tot 1781. Na zijn vertrek uit de Radboudveste sloot het Medemblicker muntbedrijf voorgoed zijn deuren. Hierbij alsnog het complete overzicht (Tabel 1) plus een afbeelding van een fraaie munt die door Pieter Buijskes in Medemblick is geproduceerd.

1655-1661	Gerrit van Romondt (rozet/bloem)
1682-1691	Gerrit Schuijrmans (rozet/rund)
1711-1714	Coenraad Cramer (kraanvogel)
1715-1720	Jan Knol (knolraap)
1741-1751	Teunis Kist (haan)
1771-1781	Pieter Buijskes (haringbuis)

Tabel 1: Medemblicker perioden, de muntmeesters en door hen gehanteerde muntmeestertekens.

Wilt u reageren op een bijdrage uit de jaaruitgave of heeft u zelf een verhaal geschreven? U kunt contact opnemen met de redactie via info@okv-medemblick.nl of Jaaruitgave Oudheidkundige Vereniging "Medemblick", Pampus 42, 1671 RK Medemblick.

Waar was de Vergulden Bijlssteeg?

Vergeeten straatnamen in de binnenstad van Medemblick

De meeste straten in de binnenstad van Medemblick hebben een eeuwenoude naam. Het is daarom vaak een koud kunstje om een straatnaam in een zeventiende-eeuws document te lokaliseren; de *'Nieuwestraet'* heet nog steeds Nieuwstraat en de *'Bangertstrate'* kennen we als Bangert.

Toch kun je in het archief ook met onbekende namen worden geconfronteerd. Zo maakte ik in een document uit 1620 kennis met de Vergulden Bijlssteeg. En wat te denken van de Molenstraat en Sparreboomssteeg?

In dit verhaal wordt een aantal oude straatnamen uit de vergetelheid gehaald.

Straatnamen

Straatnamen vormen een belangrijk onderdeel van de locatiebepaling in een stad of dorp. Zonder straatnamen wordt de postbezorging een stuk lastiger. En hoe leg je zonder straatnaam uit waar je woont of waar je een afspraak hebt? Sinds de invoering van de Gemeentewet in 1851, waarin de inrichting en taken van gemeenten werden vastgelegd, is de gemeente belast met de naamgeving van straten. Vanaf dat moment kregen straatnamen een officiële status en verschenen in veel plaatsen voor het eerst straatnaamborden.

Oude straatnamen, die al in de zeventiende eeuw of eerder bestonden, zijn op een natuurlijke en spontane wijze ontstaan. Een nieuwe straat werd in de volksmond al snel als de *'Nieuwestraet'* aangeduid; de Breedstraat en Wijdsteeg onderscheidden zich in vorm. Andere straatnamen werden afgeleid van een nabijgelegen gebouw zoals een kerk, school, huis of molen. Door de wijze waarop namen vroeger tot stand kwamen, vertellen oude straatnamen iets over de geschiedenis van een straat of omgeving. Straatnamen worden dan ook als (immaterieel) cultureel erfgoed beschouwd.

Het oude centrum

Anno 2012 is het nauwelijks voor te stellen dat de Dam ooit het centrum en kloppende hart van Medemblick was. Aan de Dam zetelde niet alleen het stadsbestuur, het plein was ook een centrale verzamelplaats voor de burgerij. Op de Dam werd de jaarmarkt gehouden en kwamen burgers bijeen om overwinningen te vieren en terechtstellingen te aanschouwen.

De Dam strekte zich in zuidelijke richting uit tot voorbij de Kerksteeg en Oostersteeg; pas in de twintigste eeuw is het gebied tussen het stadhuis en de twee stegen aan de Nieuwstraat toegevoegd.

Windrichtingen werden gehanteerd om een locatie ten opzichte van de Dam te bepalen. De aanduiding Westeinde gebruikte men voor het westelijk deel van de Oude Haven; het Oosteinde verwees naar een locatie ten oosten van het stadhuis. Ook kende men in Medemblick het Zuideinde. Met deze naam duidde men het zuidelijk deel van de Nieuwstraat aan.

Bij het beschrijven van een locatie aan de langgestrekte en dichtbebouwde Oude Haven waren aanvullende topografische namen en oriëntatiepunten in gebruik. De Visserszijde is daar een voorbeeld van. Vermoedelijk dankte dit deel van de Oude Haven, dat ten oosten van het stadhuis lag, zijn naam aan de vissers die daar woonden. Ook de bruggen over de Oude Haven vormden dankbare oriëntatiepunten. Zo woonde Maarten Thijsz metselaar *'tusschen de twee valbruggen'* en stond het huis van Claas Jansz kaagschipper bij de Papenbrug, een stenen brug over de Oude Haven ter hoogte van de Heerensteeg.¹

Afb.1: De Papenbrug was een belangrijk oriëntatiepunt aan de Oude Haven. Linksboven het stadhuis, rechtsonder de Bonifaciuskerk en in het midden de Papenbrug. Detail van een plattegrond van Medemblick uit 1588.

Nieuwe havens, nieuwe straten

Met de aanleg van de Ooster-, Wester- en Pekelharinghaven kreeg Medemblick in de periode 1590-1640 een aantal nieuwe straten erbij.

De huidige Oosterhaven, een straat die in 1591 met huizen werd bebouwd, stond lange tijd bekend als Nieuwe Haven. Pas in de loop van de achttiende eeuw kreeg de huidige naam de voorkeur. Om het onderscheid tussen de Oosterhaven en de jongere Wester- en Pekelharinghaven te maken, hanteerde men soms de toevoeging 'Oude' (Oude Nieuwe Haven).

De Pekelharinghaven werd aanvankelijk als Ooster Nieuwe Haven, Oosterhaven en zelfs Nieuwe Haven aangeduid. Maar deze namen hebben niet lang stand gehouden.

In twee verschillende bronnen uit de jaren 1661-1662 staat de naam Pekelharingstraat als synoniem opgetekend.² Ongetwijfeld leidden de andere namen tot verwarring waardoor de naam Pekelharing(haven)straat al snel de voorkeur kreeg.

De Westerhaven heeft minder last van naamswijzigingen gehad. Op de plattegrond van Blaeu uit 1649 heet de huidige Westerhaven weliswaar Wester Nieuwe Haven maar in geraadpleegde archiefstukken worden haven en straat stevast als Westerhaven aangeduid.

Persoonsnamen

Sommige kleinere straten en stegen in de binnenstad van Medemblick hebben een naam die zich niet eenvoudig laat verklaren. Door veranderingen in de omgeving is de samenhang tussen naam en naamgever verloren gegaan.

Neem de Kromhoutsteeg, aangelegd als verbinding tussen de Oosterhaven en de Bangert. De oudst bekende namen van de steeg zijn Bangertstraat of Bangerts Overslag; ze maken duidelijk dat de steeg als onderdeel of verlenging van de Bangert werd gezien. Maar in het midden van de zeventiende eeuw werd '*Cromhoutssteeg*' een gangbare naam. De naam is afgeleid van Adriaan Jansz Kromhout, die het westelijke hoekhuis aan de Oosterhaven bewoonde. Hij was koopman en eigenaar van een lijnbaan. De vermelding '*Aeriaen Jansz int Cromhout*' in de stadsrekeningen van Medemblick doet vermoeden dat ook het huis de naam Kromhout droeg.³

De Walesteeg aan de oostzijde van de Nieuwstraat verwijst ook naar een Medemblicker uit de zeventiende eeuw: Ariaan Waligsz of Walig Ariaansz, timmerlieden en waarschijnlijk vader en zoon. De eerstgenoemde woonde aan de oostzijde van de Nieuwstraat, de ander had een huis met schuithelling op de hoek van de Tuinstraat en Walesteeg.⁴

De Nachtegaalsteeg, Hoedemakersteeg en Schoutensteeg zijn straatnamen van dezelfde categorie. Bekend is dat in het midden van de achttiende eeuw Cornelis Nagtegaal op de hoek van het Vooreiland en de Nachtegaalsteeg woonde. Over de naamgevers van de twee andere stegen zijn geen details bekend.

Afb.2: De Kromhoutsteeg in 2012.

Straatnamen verdwijnen

Eigenlijk is het een wonder dat een straatnaam als Kromhoutsteeg nog bestaat. Toen in 1729 de predikant Nicolaas de Graaf op de hoek van de Oosterhaven en de steeg woonde, schreef men over '*de soo genaamde Kromhoutsteeg*'.⁵ Uit deze vermelding spreekt geen vanzelfsprekendheid; Adriaan Jansz Kromhout woonde toen al lang niet meer aan de Oosterhaven.

Door het natuurlijke en officieuze karakter van straatnamen waren ze in de loop van de tijd aan verandering onderhevig. Ook stonden straten onder meerdere namen bekend. De Wijdesteeg telde wel vier verschillende namen waaronder Vergulden Bijssteeg, de straatnaam uit de titel van dit verhaal.

Behalve als gevolg van naamswijzigingen zijn in Medemblick ook straatnamen verdwenen doordat de straten zelf niet meer bestaan. Alleen al aan de noordzijde van de Oude Haven waren zeker acht stegen en doorgangen te vinden. De sloop van de bebouwing aan de Oude Haven betekende het einde van deze straatjes.

Ook op andere plekken in de binnenstad van Medemblick zijn straten verdwenen. Zo laat de plattegrond van Medemblick uit 1649 zien dat de Pekelharinghaven twee zijstraatjes had. Een ervan werd aangeduid als de Zandsteeg, een steeg waar in 1666 acht huisjes stonden.⁶

Sommige oude straatnamen in Medemblick zijn tamelijk recent verdwenen. Goudsbloemgracht, Banesingel en Rookoesteeg zijn oude straatnamen die in de twintigste eeuw nog werden gebruikt. De Goudsbloemgracht heet nu Van Houweningepark; de Banesingel en de Rookoesteeg zijn opgegaan in respectievelijk het Geldelozepad en het Bagijnhof.

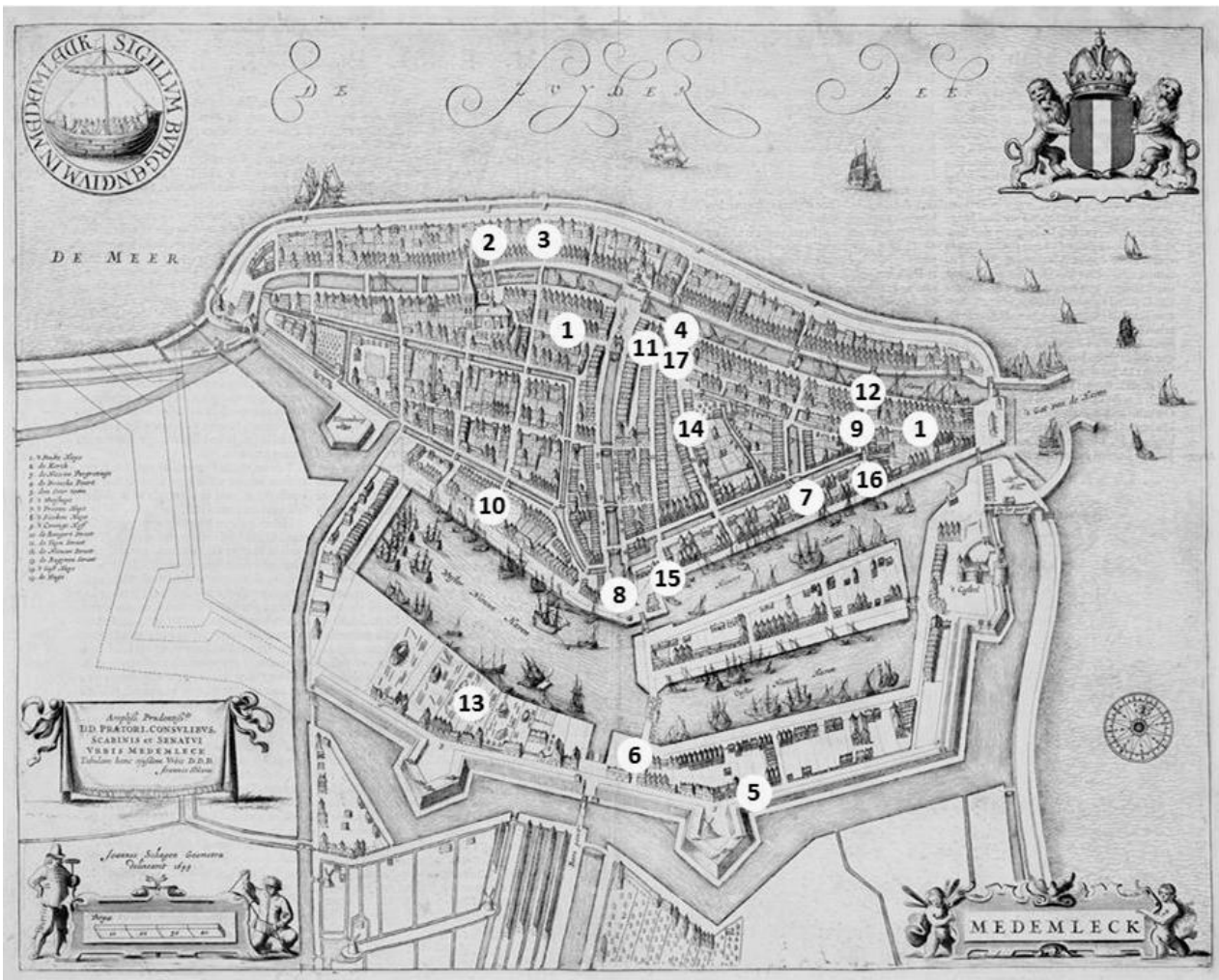
Vergeeten straatnamen

Hieronder volgt een verzameling vergeten straatnamen waarvan de ligging is vastgesteld. De nummers achter de namen corresponderen met de nummers op de plattegrond (Afb.3).

In de straatnaam ligt de relatie met de bebouwing aan de zuidzijde van de Oude Haven besloten. De straat was het achterstraatje van de Oude Haven; de hoofdbebouwing lag aan de Oude Haven.

Omdat de Kerksteeg en de Oostersteeg ook in de zeventiende eeuw al smal waren, noemde men het Achterstraatje ook wel Nauwstraatje. Vanwege de smalle doorgang vaardigde het gerecht van Medemblick in 1665 zelfs een verbod uit op luifels en het uitstellen van koopwaar. Dit verbod gold vanaf de (Bonifacius)kerk in oostelijke richting tot herberg De Vos aan het havenhoofd.⁷

De namen Achterstraatje en Nauwstraatje zijn zo algemeen dat ze ook wel voor andere straatjes en stegen in Medemblick werden gebruikt. Op de kadaasterkaart uit omstreeks 1830 wordt bijvoorbeeld de Vermaningsteeg als het Nauwe Steegje aangeduid. En in de zeventiende eeuw werd dezelfde naam voor de Pompesteeg gebruikt.

Afb.3: Plattegrond van Medemblick door Blaeu in 1649 uitgegeven.

Achterstraatje of Nauwstraatje (1)

Achterstraatje is een algemene benaming voor de Kerksteeg en Oostersteeg.

Bourgonjessteeg (2)

De Bourgonjessteeg was één van de stegen aan de noordzijde van de Oude Haven die het domein van de armen en minvermogenen waren.

De steeg lag tegenover de oude waag en Bonifaciuskerk en wordt genoemd in archiefstukken uit de periode 1664-1685.⁸ In de Bourgonjessteeg stonden zeker drie 'camertjens', kleine woningen bestaande uit slechts één vertrek.⁹ In 1685 werd een aantal kamertjes door het stadsbestuur verkocht met als doel deze te slopen.¹⁰

De naam van de steeg is vrijwel zeker afgeleid van Pieter Bourgonje, eigenaar van een huis aan de noordzijde van de Oude Haven.¹¹ Zijn huis grensde aan de steeg.

Claas Fongerssteeg of Stoelematssteeg (3)

Net als de Bourgonjessteeg was ook de Claas Fongerssteeg een zijsteeg van de Oude Haven. De steeg lag tegenover de Heerensteeg en liep in noordelijke richting tot aan de dijk. Door middel van de Papenbrug waren de Heerensteeg en de Claas Fongerssteeg met elkaar verbonden. Een belastingregister uit 1663 vermeldt dat de steeg was bebouwd met 'twee wooningen', een 'huijske' en twee 'camers'.¹²

De steeg is vernoemd naar Claas Willemsz Fongers; hij woonde aan de Oude Haven ten westen van de steeg. In 1663 was Jan Jansz Cos eigenaar van het hoekhuis geworden. Hoewel de naam Claas Fongerssteeg na deze verandering nog in gebruik bleef, werd de steeg sindsdien ook wel Stoelematssteeg genoemd. Jacob Jansz Stoelematter bewoonde één van de kleine huisjes in de steeg.

Geldzakssteeg (4)

De Geldzakssteeg is een andere naam voor het noordelijke deel van de Bangert, tussen de Oude Haven en de Oostersteeg. Dit kan worden opgemaakt uit drie vermeldingen van het straatje in de periode 1632-1670.¹³

Net als veel andere stegen in Medemblick zal de naam zijn afgeleid van een persoons- en/of huisnaam. Mogelijk is er een verband met Taams Fransz Gheltsack, een Medemblicker die in 1573 het bevel voerde over een oorlogsschip.¹⁴

Haarlemmerdijk (5)

De Haarlemmerdijk is al een keer eerder uit de vergetelheid gehaald.

In de jaaruitgave van 2002 maakt Jaap van Leve- rink ons attent op deze oude straatnaam. De straat lag ten zuiden van de Pekelharinghaven; de tuinen van de huizen aan de haven kwamen uit op de Haarlemmerdijk.

Heden ten dage is het tracé van de straat nog te volgen via de ingang van het Koningin Emmapark aan de Hoogesteeg; voor het theehuis dient u het pad linksaf te nemen. Tot na 1800 is de naam in gebruik geweest. Aan wie of wat de Haarlemmerdijk zijn naam dankt, is niet bekend.

Molenstraat (6)

Het deel van de Hoogesteeg tussen de Pekelharinghaven en de ingang van het Westereiland werd in de tweede helft van de zeventiende eeuw als Molenstraat aangeduid. Aan de oostzijde van de straat stonden toen al huizen; de bewoners hadden zicht op de stadstimmerschuur aan de overzijde van de straat.

De naam Molenstraat moet zijn afgeleid van de korenmolen die op het Zuiderbolwerk stond. Net als de Haarlemmerdijk maakt dit bolwerk nu deel uit van het Koningin Emmapark. Ging men aan het einde van de Molenstraat linksaf dan kwam men bij de molen uit.

Afb.4: De huidige bebouwing aan de Hoogesteeg, in de zeventiende eeuw ook wel Molenstraat genoemd.

Nieuwe Koningsstraat (7)

In 1591, toen de Oosterhaven vrijwel was voltooid, gebruikte men de naam Nieuwe Koningsstraat voor de huidige Schoutensteeg.

De naam bevat een duidelijke verwijzing naar het Koningshof dat via dit straatje met de nieuwe haven werd verbonden.

Omdat de naam Nieuwe Koningsstraat maar éénmaal in archiefstukken is aangetroffen, is het onzeker in hoeverre het een gangbare en geaccepteerde naam was.¹⁵ In de eerste helft van de zeventiende eeuw werd de Schoutensteeg ook wel aangeduid als het 'Conincxhoffs overslach'.¹⁶

Overslag (8)

'Het Overslag' was een begrip in Medemblick. De naam werd gebruikt voor het zuidende van de Nieuwstraat, later bekend onder de naam Kaasmarkt.

In 1627 besloot het stadsbestuur van Medemblick om bij de huidige Kaasmarkt een overslag of helling te maken. Via deze helling werden houten balken naar de zaagmolens buiten de stadswallen gebracht.¹⁷ Mogelijk is toen ook de basis voor de straatnaam gelegd. Een vroege vermelding van de straatnaam Overslag dateert uit 1646 waarbij deze nader wordt aangeduid als het 'overslach vant Zijdeijnde'.¹⁸ In deze context wordt de straat als verbinding gezien tussen het Zuideinde (van de Nieuwstraat) en de Westerhaven ten behoeve van goederenoverslag. De aanduiding overslag werd aanvankelijk ook toegepast op straten die eenzelfde functie hadden zoals de Kromhoutsteeg en Schoutensteeg.

In 1775 kreeg het Overslag een nieuwe functie: dat jaar startte een nieuwe kaasmarkt bij de stadswaag. Aan het einde van de achttiende eeuw raakte de straatnaam Overslag in onbruik en kreeg Kaasmarkt de voorkeur.

Ridderstraat (9)

De verleiding is groot om de naam 'Ridderstraete' in een zeventiende-eeuws document te relateren aan de huidige Ridderstraat. Maar dat is niet juist. Tot omstreeks 1650 werd de Wijdesteeg als Ridderstraat aangeduid.

Het meest zuidelijke deel van de Wijdesteeg, tussen het Gedempt Achterom en de Oosterhaven, werd in de jaren 1590-1591 als verbindingsstraatje met de nieuwe haven aangelegd. Aanvankelijk werd dit deel ook wel Nieuwe Ridderstraat of Overslag naar de Ridderstraat genoemd.

Om de aanleg van het verbindingsstraatje mogelijk te maken, kocht het stadsbestuur een huis en liet het afbreken. Marijgen Ridderts was de verkoper; zij ontving in 1591 een eerste betaling van 323 gulden en 17 stuivers uit de stadskas.¹⁹ De verklaring voor de naam Ridderstraat ligt in haar (vaders)naam besloten.

Schoutesteeg (10)

Net als de Ridderstraat is ook de Schoutesteeg een straatnaam die je op een verkeerd spoor zet. De naam werd in de achttiende eeuw gebruikt voor de huidige Koggesteeg.

In 1797 kocht het ambacht de Vier Noorder Koggen het kapitale pand Westerhaven 20 om als Koggehuis te dienen. Op dat moment heette het straatje aan de westzijde van het nieuwe Koggehuis nog Schoutesteeg. Medio 1799 ging het stadsbestuur van Medemblick schoorvoetend akkoord met een versmalling van de steeg zodat het ambacht zijn verbouwingsplannen kon realiseren; een deel van de steeg werd opgeofferd ten bate van een nieuwe stal.²⁰

De straatnaam Schoutesteeg verwijst hoogstwaarschijnlijk naar een vroegere bewoner van het pand Westerhaven 20. Nicolaas Brouwer, schout van Medemblick en eigenaar van het pand aan het einde van de zeventiende eeuw, komt hiervoor in aanmerking.

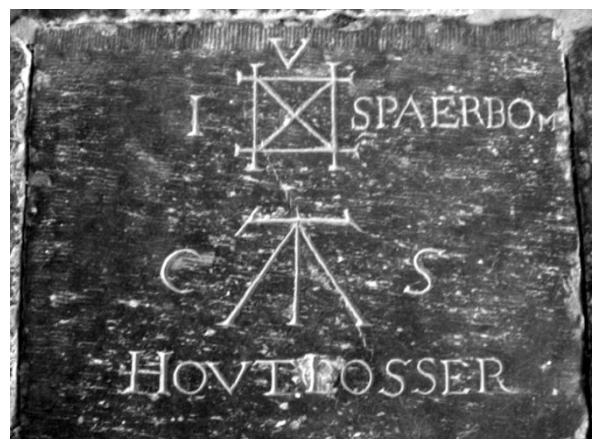
Snoepsteeg (11)

Snoepsteeg is een oude benaming voor de Oostersteeg. De naam bestond al omstreeks 1650 en bleef tot het einde van de achttiende eeuw in gebruik.

Sparreboomssteeg (12)

Sparreboomssteeg is een alternatieve naam voor de Wijdesteeg. De naam werd in de zeventiende eeuw gebruikt voor het noordelijke deel van de steeg, tussen de Oude Haven en de Oostersteeg.

Op de westelijke hoek Oude Haven - Wijdesteeg woonde Jan Fredericksz Sparreboom, de vermoedelijke naamgever. In of voor 1647 verkocht hij zijn huis aan schoolmeester Pieter de Visch.²¹

Afb.5: De naam Sparreboom leeft nog voort op een grafsteen in de Bonifaciuskerk. Lees: I(an) V(redericksz) Spaerbom.

Timmerwerven (13)

Het Westereiland werd in de zeventiende en achttiende eeuw als Timmerwerven aangeduid.

De naam is ontleend aan de sloopstimmerwerken die omstreeks 1632 aan de zuidzijde van de Westershaven werden ingericht. Via de 'achterstraat' op de Timmerwerken waren de woonhuizen, werkplaatsen en scheepswerven bereikbaar.

Aanvankelijk waren alle sloopstimmerwerken eigendom van plaatselijke koop- en ambachtslieden. Dit veranderde in 1659 toen dijkgraaf Dirk Verwer de meest oostelijke werf aankocht ten behoeve van de Vier Noorder Koggen²²; een tweede grote werf werd later eigendom van de West-Friese admiraliteit. Nadat Medemblick in 1797 als nationale marinehaven werd aangewezen, verhuisden de Vier Noorder Koggen en de laatste particuliere scheepswerven naar andere locaties in de stad. Het Westereiland werd getransformeerd in een marinecomplex waarna de aanduiding Timmerwerken in onbruik raakte.

Trintstraat (14)

Trintstraat is een oude naam voor de Bangert; aan het einde van de zestiende eeuw werden beide namen naast elkaar gebruikt.²³

De naam was nauw verbonden met een belangrijke waterput die zich aan de oostzijde van de Bangert en ten zuiden van de Oostersteeg bevond. In archiefstukken wordt deze put als de Trintput aangeduid. De Trintput bestond al in 1569 toen metselaar Jan Albertsz op kosten van de stad een straatje bij de put maakte.²⁴ De put had een publiek karakter en voorzag onder meer schepen van drinkwater. In 1646 kreeg Jan Claasz Gabel, alias Jan Claasz bij de pet [=put], toestemming om een vergoeding voor het ophalen van water uit de put te vragen. Tegenover deze vergoeding stond de verplichting om de put, de emmer en andere toebehoren in goede staat te houden.²⁵

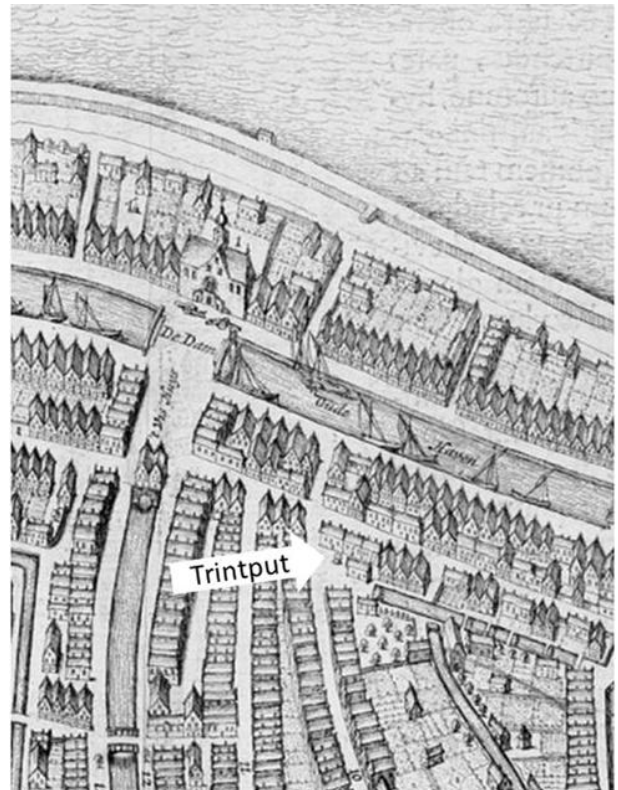
In de eerste helft van de zeventiende eeuw werd de naam Trintstraat of Trintsteeg voornamelijk voor een specifiek deel van de Bangert gebruikt, te weten het deel tussen de Oude Haven en de Oostersteeg. Zie ook Geldzakssteeg.

Veermanskade (15)

De Veermanskade lag aan de noordzijde van de Oosterhaven, ter hoogte van het Waaigat. In 1648 wees het Medemblicker stadsbestuur deze locatie aan als vaste losplaats voor de veerschipper op Amsterdam.²⁶ De Veermanskade behield deze functie lange tijd want het reglement van het schippersgilde uit 1771 vermeldt dat *'het veerhuys van de thuijs komende veerman van Amsterdam op Medemblick zal zijn en blijven het huys op de Veermanskaj'*. Het vertrekpunt voor de reis naar Amsterdam was het Amsterdamse Veerhuis op de hoek van de Wijdsteeg.²⁷

Vergulden Bijlssteeg (16)

Vergulden Bijlssteeg was een alternatieve naam voor de Wijdsteeg.

Afb.6: De Trintput in de Bangert. Detail van de kaart van Blaeu uit 1649.

De naam werd vermoedelijk niet veel gebruikt want tot op heden is de Vergulden Bijlssteeg slechts in één document naar voren gekomen.²⁸

Over de herkomst van de straatnaam bestaat geen twijfel; het hoekhuis Oosterhaven 39 stond lange tijd bekend als de Vergulden Bijl. Een uithangteken in de vorm van een gouden bijl sierde de voorgevel van het huis. De bijl geldt als het attriboot van sloopstimmerlieden en wijst op betrokkenheid van de eigenaar bij scheepsbouwactiviteiten.

De eerste eigenaar van het huis was Jan Claasz Timmerman. Hij kocht in 1591 het perceel op de hoek Oosterhaven-Wijdsteeg en zette er een huis op.²⁹ Later bewoonde houtkoper Dirk Thomasz Puinder het huis. Toen zijn dochter Geertje in 1631 werd gedoopt, werd de vader als *'Dirk Tomas Vergulden Bijls'* in het doopregister opgetekend.³⁰

Warmoesstraatje (17)

In de eerste helft van de zeventiende eeuw noemde men de huidige Oostersteeg het Warmoesstraatje. De oudste vermelding van deze naam is gevonden in een document uit 1619.³¹ Later in de zeventiende eeuw werden de namen Warmoesstraatje en Snoepsteeg naast elkaar gebruikt.³²

Meerdere oude binnensteden in Noord-Holland kennen nog een Warmoesstraat. De bekendste is die in Amsterdam. Maar ook in Haarlem en Hoorn is een Warmoesstraat te vinden.

Warmoes is een oud woord voor groente; de straatnaam wordt in verband gebracht met de handel in groenten.

Tot slot

Dit verhaal is bedoeld als kennismaking met een aantal vergeten straatnamen en schetst de ontwikkeling van straatnamen in Medemblik.

De vraag 'Waar was de Vergulden Bijlssteeg?' is beantwoord. Maar er zijn tal van oude straatnamen waarvan de ligging nog niet is vastgesteld. Wie weet waar de Rijsenbrijsteeg, het Messemakerssteegje, de Pantjebrootssteeg, Schoolsteeg of Poepsteeg waren, mag het zeggen.

Het verhaal vraagt om een vervolg; 'Straatnamen in Medemblik' is een onderwerp waarmee een boek kan worden gevuld.

Peter Swart
Hoorn, augustus 2012

Geraadpleegde bronnen

WFA - Westfries Archief (Hoorn)

DTB – Doop-, Trouw- en Begraafboeken
OA - Oud Archief
ORA - Oud Rechterlijk Archief

Herkomst afbeeldingen:

Dirk Meijers, Medemblik: 5.
Peter Swart, Hoorn: 2 en 4.
Rijksmuseum, Amsterdam: 1.
Westfries Archief, Hoorn: 3 en 6.

¹ WFA, ORA Medemblik 5338 (16 januari 1629, 29 mei 1640). De valbruggen lagen ten oosten van het stadhuis.

² WFA, OA Medemblik 36 (bergnr. 11, 26 februari 1661) en Gaarder Medemblik 6 (28 november 1662).

³ WFA, OA Medemblik 149 (bergnr. 682, folio 109vs).

⁴ Voor de locatie van het huis van Walig Ariaansz zie WFA, ORA Medemblik 5338 (30 november 1644). Voor het huis van Ariaan Waligsz zie onder andere WFA, ORA Medemblik 5338 (9 december 1623). Eerder besloot het stadsbestuur het huis van Ariaan Waligsz aan te kopen in verband met de aanleg van de steeg. WFA, OA Medemblik 36 (bergnr. 10, 23 mei 1612).

⁵ WFA, OA Medemblik 39 (bergnr. 36, 9 juli 1729).

⁶ WFA, Gaarder Medemblik 6 (10 februari 1666).

⁷ WFA, ORA Medemblik 5251 (6 januari 1665).

⁸ WFA, Gaarder Medemblik 9 (30 maart 1678).

⁹ WFA, OA Medemblik 175 (bergnr. 896, folio 42).

¹⁰ WFA, OA Medemblik 38 (bergnr. 29, 30 februari 1686).

¹¹ WFA, OA Medemblik 175 (bergnr. 895, folio 123vs-124). In het verpondingskohier van 1630 is sprake van Pieter Cornelisz Borgonje en Pieter Gerritsz Borgegnen.

¹² WFA, OA Medemblik 175 (bergnr. 896).

¹³ WFA, Gaarder Medemblik 4 (27 mei 1632), 5 (24 september 1653) en 7 (20 januari 1670).

¹⁴ WFA, OA Medemblik 347 (bergnr. 1481).

¹⁵ WFA, OA Medemblik 149 (bergnr. 660).

¹⁶ FA, ORA Medemblik 5338 (6 december 1636).

¹⁷ WFA, OA Medemblik 36 (bergnr. 10, 1627).

¹⁸ WFA, ORA Medemblik 5338 (26 oktober 1646).

¹⁹ WFA, OA Medemblik 149 (bergnr. 660).

²⁰ WFA, OA Medemblik 43 (bergnr. 42, 20 december 1798 en 22 juni 1799).

²¹ WFA, Gaarder Medemblik 5 (26 augustus 1647).

²² WFA, Gaarder Medemblik 6 (18 maart 1659).

²³ WFA, OA Medemblik 149 (bergnr. 660).

²⁴ WFA, OA Medemblik 148A (bergnr. 651A, 1569).

²⁵ WFA, OA Medemblik 36 (bergnr. 10, 9 april 1646).

²⁶ WFA, OA Medemblik 36 (bergnr. 10, 10 februari 1648).

²⁷ Octroy, ofte gilde-brief voor de binnenlands varende schipper tot Medemblik, Medemblik, 1771.

²⁸ WFA, ORA Medemblik 5282 (4 februari 1620).

²⁹ WFA, OA Medemblik 149 (bergnr. 660).

³⁰ WFA, DTB Medemblik 1 (24 december 1631).

³¹ WFA, ORA Medemblik 5338 (8 december 1619).

³² WFA, Gaarder Medemblik 7 (maart 1668).

Jaarverslag 2010-2011

Hieronder volgt een verslag van het bestuur van de Oudheidkundige Vereniging "Medenblik" over het seizoen 2010-2011.

Bestuur

De bestuursvergaderingen werden ook dit jaar op iedere eerste maandag van de maand gehouden in het gebouw 'De Vier Weeskinderen' aan de Torrenstraat. Uiteraard vergaderde uw bestuur diverse malen extra wanneer het belang dat vorderde.

In de loop van het jaar is onze voorzitter de heer Martien Weel overleden. Ko Stavenuiter heeft de functie als vicevoorzitter op zich genomen. Verder hebben in het bestuur geen mutaties plaatsgehad.

Leden

In 2010 hebben wij 378 leden geteld; op dit moment hebben we 375 leden.

Overleden leden

Helaas, ook dit jaar was er verdriet. We namen afscheid van:

- De heer en mevrouw Van Leverink;
- Mevrouw S. Riepma-Serno;
- De heer Martien Weel;
- Mevrouw T. van der Lee-Brouwer;
- Mevrouw Anne Marie Gieling-Manshanden.

Stadswandelingen

Malinda Bruyns-Wagenaar, beheerder van het Sint Pieter, had voor 20 februari een snerttocht georganiseerd. Omdat er weinig animo was, ging de stadswandeling helaas niet door.

Op 25 juni is voor de gemeenteraad een stadswandeling verzorgd door Ton Pronk, gevolgd door een rondwandeling voor de ouderenbond door onze bestuursleden Ad Gieling en Jacqueline Mureau.

Voor Rotary Medemblik is op 4 augustus een rondwandeling door Ton Pronk verzorgd en 21 oktober is een delegatie uit de Wieringermeer ontvangen.

Lezingen

Na de jaarvergadering van 26 november 2010 is de heer Peter Swart bereid gevonden een lezing te houden over Medemblik en de Tweede Engelse Oorlog.

Op 21 januari is de lezing door Ad Gieling gehouden met als onderwerp 'Geld uit Medemblik'.

De volgende lezing was op 25 maart en werd verzorgd door Ad Dudink. Zijn gespreksonderwerp was 'Gek in Medemblik', de geschiedenis van het Provinciaal Ziekenhuis.

Na de zomer verzorgde Jan Maret een lezing over het Stoommachinemuseum.

Afb. 1: Binnenzijde van de Koppelpoort met de tredmolen op de achtergrond (foto Arnold de Greeuw).

Als laatste is Piet Koomen aan het woord geweest. Hij vertelde over drukkerij en uitgeverij Idema.

Jaarlijkse excursie

Traditioneel vindt de voorbereiding door het bestuur in februari plaats en wordt de uitnodiging naar de leden in april verstuurd. Dit jaar konden onze leden zich inschrijven in 'De Vier Weeskinderen'; daar werden op 28 april 52 inschrijvingen geregistreerd!

Uiteindelijk vertrokken 62 deelnemers naar Amersfoort alwaar wij, na een koffiestop in "De Witte Bergen", door vier gidsen werden ontvangen. Naast een stadswandeling heeft iedereen een bezoek gebracht aan de Koppelpoort uit 1427. Deze poort kon worden gesloten door middel van een dubbele tredmolen. Iedere dag werd hij open en dicht gedaan door minimaal 12 gevangenen, raddraaiers genoemd.

De lunch vond plaats in een bruin café in een ontspannen setting. In de middag was er een mogelijkheid om zelfstandig door Amersfoort te zwerven of een bezoek aan het museum Flehite te brengen. Rond 18.00 uur arriveerden wij in restaurant 'het Wapen van Medemblik' waar wij een tweegangenmenu geserveerd kregen.

Jaaruitgave

De jaaruitgave is printklaar bij de drukker afgeleverd. Binnenkort zal deze gereed zijn en worden bezorgd.

Schenkeningen

De volgende schenkingen hebben wij het afgelopen jaar in ontvangst mogen nemen:

- Medemblikker penning van de familie Wiersma uit Apeldoorn (zie Afb.2).

Afb.2: Penning geschonken door de familie Wiersma. De tekst luidt: 'van wege den Koning aan Wouter Bos kweekeling der teekenschool te Medemblik'. De penning is in de negentiende eeuw als prijs uitgereikt (foto Ad Gieling).

- Dia's van Medemblik geschonken door mevrouw Schermer.
- Ingelijste tekening van Medemblik ontvangen van mevrouw Kielstra-Pronk uit Hoogwoud.
- Reünie-uitgave van de School met de Bijbel en een boekje over de Bonifaciuskerk door de heer Arnold de Greeuw.
- Uit handen van mevrouw T. Huesmann is een kopie van het archief van de heer Dunselman en een schilderij van de heer Van Dijk in ontvangst genomen.
- Medailles van de heer Wieger Schra geschonken door mevrouw Mienes-Schra.
- Krantenknipsels over de stoomtram en bedrijfs-papieren van Bomoplast aangeleverd door de heer P. Bot.
- Negatieven van diverse panden van Medemblik geschonken door ME architecten.
- Plattegrond Medemblik van Paulus Utenwaal uit 1599 van de heer Blokdijk.
- Levensverslag van kapperszaak Ruiter geschonken door de heer Piet Ruiter.
- Kist uit het stadhuis van de heer Langereis ontvangen.
- Diverse koperen gewichten en een deciliter maat van de heer Snip.
- Knipselarchief met als onderwerp het Voorover van de heer Rienk van der Veen.
- Plattegrond Medemblik uit 1649 geschonken door de heer Smit uit Wognum.
- Oude ansichtkaarten van Medemblik van de heer Leo de Jong.
- Een wierookvat van de heer Moeskops.
- 48 DVD's met filmmateriaal gemaakt in diverse jaren door de heer Gort.
- Oude aankondigingen van begrafenissen en scheepsverkopen in kopie van de heer Dirk Meijers.
- Treinkaartje voor de stoomtram Hoorn-Medemblik d.d. 18 september 1967 geschonken door Arie Schouten.
- Diverse foto's, waaronder luchtfoto's van Medemblik, geschonken door Joost Sluis.
- Diverse bouwtekeningen ontvangen van de heer Karl Schuitemaker.

Huisvesting

Tijdens de vorige jaarvergadering is het onderwerp huisvesting en gebruik van het stadhuis aan de orde gekomen. Daar hierover het één en ander te vermelden is, hebben wij dit onderwerp op de agenda geplaatst om u verder te informeren.

Openstelling van onze expositieruimte

Tijdens Florisdag (in het Pinksterweekend) zou het museum open zijn maar door het overlijden van Martien Weel vlak voor dit weekend hebben wij besloten ons museum niet open te stellen.

Tijdens de romantische markten op 2, 9, 16 en 23 juli is het museum open geweest.

Op deze dagen hebben wij veel mensen ontvangen en onze nieuwe tentoonstelling gepresenteerd. Ook tijdens Open Monumentendag op 10 september was het museum opengesteld. Naast deze openingstijden is het museum nog twee keer opengesteld om schoolklassen te ontvangen; namelijk op 5 april en 22 juni.

De vaste opstelling is aangevuld met een tijdelijke expositie over het gesticht, de visserij, de munt en het stoomgemaal. De vrijwilligers die hieraan hebben meegewerkt, willen wij hartelijk danken voor hun inzet.

Diversen

Om meer bekendheid te geven aan onze rondwandelingen en lezingen door onze bestuursleden hebben wij een mailing uitgestuurd naar de zusterverenigingen met de mogelijkheid een lezing of een rondwandeling te reserveren. Hierop zijn enkele positieve reacties ontvangen.

Bestuursleden hebben diverse vergaderingen bijgewoond bij de gemeente, de archeologische dienst en voor de Florisdag.

Via onze internetsite zijn veel verzoeken gedaan om informatie over families of bedrijven welke in Medemblik gevestigd zijn geweest. De meeste vragen hebben wij kunnen beantwoorden door in onze archieven te duiken.

Ter voorbereiding op het uitgeven van de Kroniek van Medenblik is sinds februari twee tot drie keer per maand redactieoverleg. Hierbij is een deel van het bestuur en de heer Van der Klein aanwezig. De tekst is zo goed als gereed; nu moet het boek nog vorm krijgen met foto's en andere afbeeldingen. De verwachting is dat het boek uitgebracht kan worden bij de jubileumviering in november 2012.

De overname van de collectie Van der Heijden is een langdurig project. Wij zijn in overleg met de familie waarbij door een notaris een concept overeenkomst is opgesteld. Hierover zijn de onderhandelingen nog gaande.

Er is een beamer aangeschaft voor de presentaties tijdens de thema-avonden.

Wij hebben inmiddels een flinke verzameling DVD's waaronder een grote inbreng van de heer Gort, welke door Ton Pronk zijn gearchiveerd.

Twee scholieren (5 atheneum) van het Trinitascollege te Heerhugowaard hebben contact met ons opgenomen om een scriptie te maken over het ontstaan van Medemblik. Zij zijn door enkele bestuursleden een flink stuk op weg geholpen. Het werkstuk hebben wij meegenomen en ligt ter inzage.

Op 14 augustus is een afvaardiging van het bestuur naar Twisk geweest voor een rondwandeling met een gids en een museumbezoek. Het was een leuke en leerzame dag die door 'Twisca' goed was georganiseerd.

Met het voltallige bestuur plus een aantal leden hebben wij deelgenomen aan de Rabosponsor-tocht. De opbrengst wordt gebruikt voor de jubileumviering, het 50-jarig bestaan van onze vereniging, in 2012.

Tijdens de Open Monumentendag was niet alleen ons eigen museum geopend maar hebben wij ook een presentatie verzorgd en bemand in het stadhuis. Diverse foto's, schilderijen en artikelen waren daarvoor uit onze eigen collectie geselecteerd.

Wij zijn uitgenodigd om mee te denken over de straatnaam op het industrieterrein 'Unda Maris'. Onze suggestie om de nieuwe straat Schootsvel te noemen, zal door de gemeente worden overgenomen.

Sonja van As, secretaris
Medemblik, november 2011

Colofon

Secretariaat en ledenadministratie:

Mw. S. van As-Kapitein
Egboet 19
1671 LH Medemblik
tel. 0227 - 544906
e-mail: sonja.van.as@quicknet.nl

Website: <http://www.okv-medenblik.nl>

Contributie lidmaatschap: € 20,-- per jaar.

Jaaruitgave: € 9,-- per exemplaar.

Verkrijgbaar bij: het secretariaat.

Bestuur Oudheidkundige Vereniging "Medenblik":

N.J.P. Stavenuiter	Vice-voorzitter
Mw. S. van As-Kapitein	Secretaris
A.T.N. Gieling	Penningmeester
A.J. Pronk	Conservator
Mw. T. Huesmann	Coördinatrice
Mw. J. Mureau-Droog	Bibliothecaris
A.B. Gieling	Coördinator
A. Dudink	Coördinator

Expositieruimte "De Vier Weeskinderen":

In dit gebouw (links naast het poortje van het Weeshuis) aan de Torenstraat 13 te Medemblik is de benedenverdieping ingericht voor een permanente expositie. De vitrines zijn gevuld met een verzameling van vele historische bodemvondsten en talrijke voorwerpen uit het verleden van Medemblik en de Medemblikkers.

Contactpersoon: Mw. S. van As-Kapitein, tel. 0227 - 544906.

Medewerkers redactiecommissie jaaruitgave:

A.T.N. Gieling
P. Swart
A. de Greeuw
A. Kamma
Mw. A.J.C. Revier-van der Aar

Bankrekeningnummer: 5868.45.100 ABN-AMRO,
p/a A.T.N. Gieling, Pampus 42, 1671 RK Medemblik,
tel. 0227 - 544057.

Inschrijving Kamer van Koophandel: 40625084.

Drukwerk: Idema Grafimedia, Medemblik.

